

Gasthoofdredacteur Mark Rutte

**Veiligheid. Integratie.
Vakmanschap. Hoogwaardig
onderwijs en onderzoek.
Een rijk cultureel klimaat.
Een goede infrastructuur.
Lagere belastingen.**

over groei

“Zou jij voor één nummer hoofdredacteur willen zijn van *Opinio*?” Aan de telefoon is Jaffe Vink, normaliter hoofdredacteur van dit blad: of ik zin had om het eerste septembernummer van *Opinio* compleet naar eigen inzicht te vullen en vorm te geven. Een verzoek waar ik niet lang over na hoefde te denken. Politici zijn immers meestal lijdend voorwerp (letterlijk en figuurlijk) van de media, en nooit leidend voorwerp. De kans om voor één keer zelf het nieuws te mogen bepalen, liet ik mij dan ook niet ontgaan. Zeker niet omdat het verzoek van *Opinio* kwam. Een blad dat ik sinds de oprichting, ruim een half jaar geleden, steeds meer ben gaan waarderen. Waar alle media vooral sneller, vluchtiger en oppervlakkiger lijken te worden, is *Opinio* een wekelijkse verademing: lange, diepgravende stukken van vooraanstaande en zeer verschillende auteurs. Een blad ook dat niet bang is om tegen de stroom in te gaan, dat niet gevangen zit in het maatpak van politieke correctheid. Het antwoord op de ‘of’-vraag was dus snel gegeven, maar daarna kwam de ‘wat’-vraag: wat zou ik willen met zo’n nummer? Waarover moet het gaan? Wie moeten eraan bijdragen? Er zijn zoveel onderwerpen, die het stuk voor stuk verdienen om op de *Opinio*-manier belicht te worden. Ik besloot om in de eerste plaats een overkoepelend thema te kiezen – dan zouden subonderwerpen en auteurs vanzelf wel volgen. Ik besloot ook dat dit geen VVD-partijblad moest worden. Alle auteurs hebben de vrije hand gekregen. De meningen in de artikelen zijn dan ook niet vanzelfsprekend de mijne of die van de VVD. Maar ik heb wel mensen aangezocht van wie ik wist dat ze u en mij aan het denken zouden kunnen zetten; mensen wier mening in het publieke debat ik hoog acht. Mensen met een onafhankelijke

geest en – niet onbelangrijk – een vlotte pen. Daarnaast hebben we via internet lezers opgeroepen om hun visies op de verschillende onderwerpen te geven; een selectie van de bijdragen vindt u verspreid door dit bijzondere nummer. Met alle journalistieke vrijheid moet een hoofdredacteur natuurlijk wel sturing geven. Daarom heb ik gekozen voor een onderwerp dat mij na aan het hart ligt: de kracht van Nederland en de mogelijkheden om met ons land vooruit te komen, te groeien. Oftewel: een agenda van prioriteiten en voorwaarden om Nederland klaar te stomen voor de eeuw van de globalisering. Daarvoor is nodig dat de politiek zich de komende jaren concentreert op een aantal belangrijke onderwerpen. Veiligheid. Integratie. Vakmanschap. Hoogwaardig onderwijs en onderzoek. Een rijk cultureel klimaat. Een goede infrastructuur. Lagere belastingen. Kortom: een liberale prioriteitsstelling, waarbij de overheid een aantal zaken goed doet en vooral heel veel dingen niet doet. Want in tegenstelling tot wat veel partijen van links tot rechts in dit land denken, komt het heil niet van de overheid, maar van mensen zelf. Ik was positief verrast door de bereidheid van alle auteurs om mee te werken en om in relatief korte tijd stukken aan te leveren. En ik ben enthousiast over het resultaat. De artikelen bieden stof tot nadenken en ze inspireren tot handelen. En zo hoort dat bij een opinieblad.

MARK RUTTE

Met bijdragen van
Jort Kelder
Auke van der Woud
Jonathan Israel
Ad Verbrugge
Bert Keizer
Ronald de Leeuw
Bas Hertz
Bram Peper
Joop van Riessen
Hans Chang
Frits van Oostrom
Jurgen Reinhoudt
Bas Mouton

Abonneer u nu – een half jaar voor de halve prijs € 25
SMS uw naam en adres naar: 06-22135362
Of bel tijdens kantooruren: 020-5691192, buiten kantooruren: 020-5353480. Of via: www.opinio.nu

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

Thorbecke’s revolutionaire nieuwe staatsbestel van 1848 was het startpunt voor de aanleg van een spoorwegnet, de stroomlijning van de rivieren en de verharding van de wegen. Vanaf dat moment maakte armoede door stagnatie plaats voor rijkdom door beweging. Volgens Auke van der Woud was deze vormgeving van het publieke domein de fundamentele doorbraak naar de modernisering van Nederland. Daarnaast vraagt Jort Kelder zich af waarom hét symbool van de mobiliteit, de auto, zo hard wordt aangepakt. ‘Niet stilstand maar vooruitgang is het antwoord. Laat politici de automobiel omhelzen en zich richten op schone technologie.’

JORT KELDER

Een groene Ferrari, graag

Jort Kelder (Gouda, 1964) is journalist, presentator en *petrolhead*.

‘430 g/km’. Het is een mysterieuze formule, ergens onderaan de laatste pagina van de folder van mijn ‘gran turismo’, zoals Italianen een auto voor jongensmannen in de penopauze noemen. Ervoor staat: ‘*CO² emission (combined cycle)*’. Als nietsvermoedende autoliefhebber weet je dan nog steeds weinig. Ja, dat jouw bolide kennelijk bijna een halve kilo broeikaseffect per kilometer veroorzaakt. Is dat misdadig veel, of zouden de ingenieurs in Modena een list verzonnen hebben? Helaas niet, bleek mij kort na aanschaf, toen ‘Europa’ besloot binnenkort alleen nog auto’s toe te laten die een derde van mijn vierwieler mogen uitpuffen. Sindsdien laat de gedachte mij niet los: ik ben een aso, om niet te zeggen een crimineel. Als iemand bijdraagt aan het affakelen van de planeet, ben ik het wel. Ik, en die acht miljoen andere automobilisten die Nederland telt. Want al zijn hun auto’s misschien iets minder dorstig dan de mijne, ook zij verkiezen de file boven een staanplaats in de trein, rijden ze de kinderen naar de hockeyclub waar ze ook heen kunnen fietsen en bezoeken ze hun schoonmoeder die eerlijk gezegd die aandacht niet verdiend heeft. De natie betreurde parlementaire enquêtes over failliete scheepswerven, ondeugdelijke paspoorten en mistige bouwprojecten, maar het anti-autobeleid lijkt ondanks louter mislukkingen boven elke discussie verheven. Iedereen rijdt auto, iedereen is schuldig, maar niemand verzet zich tegen de zelfkastijding. Waar zieners, van Adolf Hitler tot Joop den Uyl, hun volk nog een eigen auto voor de deur beloofden, zit de meest fascinerende uitvinding van de negentiende eeuw al dertig jaar in het verdomhoekje. We mogen niets, we moeten van alles; hoe lang pikken wij *petrolheads* dat nog? Al het overheidsbeleid is op ontmoediging gericht (al heb ik vooralsnog

meer ministers in de dienstwagen of het regeringsvliegtuig dan de trein gezien). Files worden niet bestreden, wat volgens de marxistische verelendungstheorie tot het in elkaar klappen van de ‘blij dat ik rij’-doctrine zou moeten leiden. Niet dus. De aanschaf van een auto wordt met 45 procent bpm en 19 procent btw afgestraft, het naakte bezit levert vette heffingen op en het verbruik vreet meer accijns dan het dieet van een kettingroker of alcoholist. Helpt het? Geen meter, maar de minister van Financiën kan tevreden zijn. De staat verdient ruim zestien miljard euro aan motorvoertuigen. Dat is meer dan een tiende van alle rijksinkomsten, en dan rekenen we de parkeerbelasting en verkeersboetes die door ijverige veldwachters worden binnengeharkt nog niet eens mee. Zestien miljard 435 miljoen euro melkt Wouter Bos uit de heilige koe: méér dan de overheid aan winstbelasting bij alle bedrijven ophaalt. Ziehier de haat-liefdeverhouding die de politiek met de automobilist koestert. In mijn tijd als jonge verslaggever bij Quote, dik tien jaar geleden, vroegen wij hippie-entrepreneur Eckart Wintzen eens hoe hij het beleid groener zou maken. “Maak de benzine twee gulden vijftig per liter, dan zul je eens zien,” sprak Wintzen flink. Inmiddels hebben we twee keer zoveel auto’s, maken we meer kilometers en zouden we tekenen voor zo’n witte-pomp-tarief. Wat is dat toch met die auto? Waarom is dat blik niet aan te pakken? Om die vraag te beantwoorden moeten we terug naar de vensterbank, immers de plaats waar ieder jongetje ooit zijn verzameling dinky toys uitstalde. De auto is de eeuwige jongensdroom, van de jongen die hunkert naar vrijheid, naar individualiteit. Voor een twintiger is het de clichématige *babe-magnet*, voor de kantoorknuppel zijn de uren in

zijn leasebak de ogenblikken dat hij verlost is van een zeurende baas of jengelende vrouw. Alleen met Edwin Evers of *Casa Luna*; daar kan geen lawaaige treincoupé tegenop. Elk overheidsbeleid om de auto af te straffen, was, is en zal zijn gedoemd te mislukken. Niet stilstand maar vooruitgang is het antwoord. Laat politici de automobiel omhelzen en zich richten op schone technologie. Stop de pesterijen met trajectcontroles, flitspalen en SUV-verboden, vecht voor de groene Ferrari. Als ze het serieus menen met het milieu, schaffen ze de veestapel af, maar geen minister die ik dat al hoorde bepleiten. Niemand in Los Angeles overweegt serieus om zijn auto in te leveren, maar gouverneur Schwarzenegger rijdt er wél een milieuvriendelijke Hummer en de *zero-emission car* komt er, eerder vroeg dan laat. Helaas maakt de Haagse autohaat elke zinnige discussie en dus vooruitgang onmogelijk. Wil links wel een schone auto, of blijven ze zich wentelen in hun aversie, zoals ze een hekel hebben aan hoge inkomens en kernenergie, en respectievelijk belastingvluchtelingen en kolencentrales oogsten? Ze zullen pleiten voor snelheidsbegrenzers, sputteren over ruimtegebruik en hopen dat alle schone auto’s even onooglijk zijn als de Toyota Prius. Voor hen blijft de uitvinding van Karl Benz een kapitalistisch ding, een klassencriterium dat de Opels van de Mercedessen en de Smarts van de Ferrari’s onderscheidt. Dat vakjesdenken miskent de zegeningen van de vierwieler en blokkeert een oplossing. Mede dankzij Al Gore en Al-Qaida zal de benzineauto vervangen worden door een schone en sexy opvolger. Zouden de Diederik Samsoms, Wijnand Duyvendakken en al die andere conservatieve’s woelend wakker worden van dat visioen?

Postvak IN

HOOIPOLDER

Brabant heeft enkele zeer belangrijke doorgaande routes voor het (vracht)verkeer tussen de Randstad en een belangrijk deel van Europa. De gemeente Geertruidenberg ligt aan een knooppunt van wegen, de A59 en de A27. Het verkeer op de kruising van deze wegen, knooppunt Hooipolder, wordt geregeld door een verkeerslichtinstallatie. Dit veroorzaakt regelmatig grote files op beide wegen rond dit knooppunt, zowel in de gemeente Geertruidenberg, als in de gemeenten Oosterhout en Breda. Dit heeft grote invloed op de bereikbaarheid van de regio. De files veroorzaken daarnaast veel sluipverkeer via de stads-

kernen van Raamsdonksveer en Geertruidenberg, waardoor veel overlast ontstaat. Aangezien op deze route ook de schooljeugd van en naar het Dongemond college in Raamsdonksveer fietst, ontstaat er bovendien een zeer onveilige verkeerssituatie. Deze problemen bestaan al tientallen jaren. In het verleden heeft Rijkswaterstaat het plan gehad om de kruising te veranderen in een klaverblad, maar deze oplossing is nooit verder uitgewerkt. Voor deze problemen moeten structurele oplossingen komen: door aanpassing van de A27, de A59 en van het knooppunt Hooipolder. Dit zou de doorstroming van het verkeer verbeteren, van

Utrecht via de brug bij Gorinchem naar Werkendam, Woudrichem, Oosterhout, Dongen en Breda, en van Zonzeel naar Moerdijk, Zevenbergen, Drimmelen, Waalwijk, ’s-Hertogenbosch en Oss: dus veiliger stadskernen, minder files en betere bereikbaarheid! Mevr. Ine de Wolf-Hermans Bestuurslid afdeling Geertruidenberg/ Kamercentrale VVD Noord-Brabant

TWEE HAVENS

We wonen in Nederland aan de warme Golfstroom. Die komt door het Kanaal en gaat naar het noorden. Wat gebeurt er als een obstakel in zee wordt gebouwd zoals de pieren bij IJmuiden? De stroomsnelheid van het water neemt af,

waardoor het zand naar de bodem zakt. Er ontstaat een enorm breed strand. Ga maar kijken ten zuiden van de zuidpier bij IJmuiden. Aan de noordkant ontstaat een draaikolk. Daar is zandsuppletie steeds noodzakelijk om afkalving van de kust te voorkomen. Hoe komt het toch dat het strand bij Scheveningen en Noordwijk steeds moet worden aangevuld met zand? Dat is gewoon het gevolg van de Maasvlakte. Het betekent dat als we ophouden met zandsuppletie uiteindelijk de duinen worden weggeslagen en Nederland onder water loopt. Een vergrote Maasvlakte is onwenselijk. Als de Rotterdamse haven niet kan groeien, dan hebben we altijd

nog de Amsterdamse haven. Maar dan moet wel eindelijk de bottleneck, de sluizen bij IJmuiden, worden aangepakt. Er dienen minimaal twee extra sluizen aan het sluizencomplex te worden toegevoegd, waarvan één zo breed is dat de nieuwe generatie bulkcarriers er moeiteloos doorheen kan. Ik wil dit sluizencomplex graag ontwerpen. In het te ontwikkelen havengebied tussen IJmuiden en Amsterdam dienen bovendien onder andere voor het goederenverkeer ongelijkvloerse spoorwegovergangen te komen. Nederland is met twee grote havens echt sterker dan met één. Drs. W.A. de Waard

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

INFRASTRUCTUUR

door AUKE VAN DER WOOD

Hoe Nederland een modern land werd

AUKE VAN DER WOOD (1947) is als hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij schreef onder meer *Het lege land. De ruimtelijke orde van Nederland, 1789-1848* (1987) en *Een nieuwe wereld. Het ontstaan van het moderne Nederland* (Bert Bakker, 2006).

AF EN TOE zegt een politicus dat ‘Thorbecke’ op het nachtkastje ligt. Die uitspraak markeert een verschil tussen nu en anderhalve eeuw geleden. Voor ons is staatsrecht slaapverwekkend. Rond 1850 was het brisant. Juristen wisten dat ze het gammele staatsgebouw, door Thorbecke en de zijnen in 1848 onbewoonbaar verklaard, opbliezen en door een totaal nieuw functioneel staatsbestel vervingen. Dat was een spannende aangelegenheid die het uiterste van hun idealisme en vakmanschap vergde. Nederland was al vele jaren vóór 1848 een slecht bestuurd, arm ontwikkelingsland geweest, met een bevolking die de weg naar de toekomst kwijt was. Het was Thorbecke die de helderheid had om te zien welke fundamentele omslag nodig was en die bovendien de politieke overtuigingskracht had om zijn inzichten ingang te doen vinden. Deze revolutie die rond 1850 plaatsvond en die de basis van het moderne Nederland werd, hield behalve een precedentloze staatsrechtelijke structuur de introductie van de rechtsstaat in en het ontstaan van politiek leven. In nauwe samenhang hiermee begon rond 1850 de ontwikkeling van een nieuwe infrastructuur voor communicatie en mobiliteit op regionale, nationale en internationale schaal. Groei was het ideaal, niet alleen economische maar ook sociale.

Het nieuwe van die infrastructuur was dat ze essentieel op beweging was gericht. De infrastructuur uit oude tijden diende de economie van de stagnatie: geld verdienen door mobiliteit te hinderen, door de vaart eruit te halen, door mensen te dwingen aan wal te gaan of de paarden uit te spannen. Zo waren steden ontstaan: onze hoofdstad begon te bloeien doordat de Amstel met een dam werd versperd. Die oude economie die het van barrières en ondiepten moest hebben, verdween in de tweede helft van de negentiende eeuw. In de nieuwe economie ontstond rijkdom door beweging. Ondiepten werden opgeruimd, barrières afgeschaft. In 1850 begon de reconstructie van de grote rivieren – die hadden al te lang ongecontroleerd hun gang kunnen gaan en waren ‘verwilderd’, met overstromingsrampen als regelmatig gevolg. Rond 1900 waren ze ‘genormaliseerd’, ze gehoorzaamden aan technische, functionele normen. Een cruciaal onderdeel van de rivierreconstructie werd de Nieuwe Waterweg. Om Amsterdam niet te benadelen kwam er ook een Noordzeekanaal, een derde megaproject. In 1860 begon een vierde: de aanleg van het Nederlandse spoorwegnet. De besluitvorming was moeilijk geweest, onder meer omdat het voor de hand lag dat deze uiterst kostbare infrastructuur in het dun bevolkte land – met drie miljoen zielen – lange tijd verliesgevend zou blijven. Tegelijk met de spoorwegen werd het netwerk van de telegraaf aangelegd en rond 1870 begon de ontwikkeling van de tramwegen. De tram verbond het platteland en de steden. Door de aansluiting van de tram op de spoorwegen werden de regio’s met elkaar verbonden, en ook met de internationale

netwerken van spoorwegen en oceanlijnen. De tramwegen, die al na enkele decennia miljoenen passagiers hadden, werden op hun beurt een succes dankzij de verharding van de kleine landwegen, ook een nationaal project dat in 1850 van start ging. Voor het eerst in de geschiedenis maakten die kleine wegen het mogelijk dat personen, landbouwproducten en consumentenartikelen – ook brieven, kranten, dus ook informatie en ideeën – regelmatig, snel en goedkoop werden vervoerd. De nieuwe onderling verbonden netwerken zorgden er in enkele decennia voor dat dorpen die eeuwenlang in een groot isolement hadden geleefd, aan de economische, culturele en politieke centra van de wereld werden geschakeld.

Anders dan in de oude economie waarin tijd geen rol speelde, werd in de nieuwe economie tijd een allesoverheersende factor. Wachten werd irritant, snel bewegen was de norm

En voor het eerst gebeurde dit in alle jaargetijden, onder alle weersomstandigheden. Anders dan in de oude economie, waarin tijd geen rol speelde (wachten en langzaam bewegen was normaal), werd in de nieuwe economie tijd een allesoverheersende factor. Wachten en stilstaan werden irritant, snel bewegen was de norm. Bewegen was ‘natuurlijk’, een fundamentele eigenschap van leven. Opinieliders propageerden dat beweging een vitale eigenschap van groei was, niet alleen de groei van planten en dieren, maar ook van een mens, en zelfs van een volk. Het is opmerkelijk hoe snel dit idee in alle lagen van de bevolking doordrong en in praktijk werd gebracht. Op reis gaan, eeuwenlang een kostbaar en lastig avontuur, werd comfortabel en plezierig: reizen was een vorm van ontdekken, persoonlijke groei. Het massatoerisme ontstond zodra de nationale en internationale netwerken waren gevormd.

De revolutionaire herwaardering van mobiliteit voltrok zich overal in de westerse wereld. De VS was het land waar de nieuwe werkelijkheid die door mobiliteit en communicatie ontstond zich het radicaalst manifesteerde. Daar werd de ontdekking gedaan die *‘time is money’* heette. Groot-Brittannië eigende zich die leus als eerste Europese mogendheid toe. Het land was in de industriële revolutie rijk en machtig geworden. Het was gemakkelijk in staat om de infrastructurele netwerken op grote schaal over de continenten uit te rollen en in het spoor daarvan de wereld met Britse vlaggen te beplanten.

Snelle en permanente beweging en communicatie impliceerde ook macht.

De opbouw van Nederland verliep in de tweede helft van de negentiende eeuw op economisch en sociaal terrein stormachtig. Hoewel de Franse Tijd en de regering van koning Willem I belangrijke vernieuwingen hadden gebracht, was de balans die in de jaren veertig van de negentiende eeuw werd opgemaakt, negatief. De staat was failliet, onmachtig om schuld op de afgesproken wijze af te lossen. In sociaal opzicht verkeerde de maatschappij in een toestand van roerloosheid die door *De Gids* van 1849 als ‘doodslaap’ werd getypeerd. De situatie doet denken aan die van het voormalige Oostblok. Het goedbedoelde autocratische bewind van koning Willem I, gesteund door vertrouwelingen op sleutelposten en wat oligarchen, had de samenleving niet gestimuleerd om zelf initiatief en verantwoordelijkheid te nemen. Tegen die achtergrond is de geestdrift begrijpelijk waarmee rond 1850 een nieuwe staatsvorm in elkaar werd gesleuteld. Nederland was bezig zichzelf uit te vinden, om een levende samenleving te worden die op een natuurlijke (‘organische’) manier zou gaan groeien. Momenteel klagen de nieuwe leden van de Europese gemeenschap, zoals Roemenië en Bulgarije, dat ze de fysieke infrastructuur missen die voor hun ontwikkeling noodzakelijk is. Goede communicatie- en mobiliteitsnetwerken zijn inderdaad onontbeerlijk. Zonder een samenleving die wil of kan bewegen, en die weet hoe en waarom dat moet, zal er echter geen groeispurt zijn van het type dat Nederland (en West-Europa) in de tweede helft van de negentiende eeuw transformeerde.

En wat bood de veiligheid die rond 1850 moest verhinderen dat Nederland, overgegeven aan de ‘vrije markt’, een sociale jungle werd waarin het recht van de sterkste gold? In de eerste plaats de nieuwe rechtsstaat, in de tweede plaats een rigoureuze herdefiniëring van het concept dat ‘algemeen belang’ heet. Dat is een staatkundig kernbegrip dat tegenwoordig wat verweesd is; we weten niet zo goed meer wat het is. Het algemeen belang lijkt momenteel de optelsom van individuele particuliere belangen die getalsmatig of qua media-aandacht gewicht in de schaal leggen. Daarmee zijn we ironisch genoeg weer terug bij af: het onheldere type algemeen belang van de tijd vóór 1850, toen particulier en publiek domein een diffuse mix waren die besluitvorming tegenhield. Thorbecke maakte daar een einde aan. Algemeen belang was voor hem van een fundamenteel andere makelij dan particulier belang. Hoeder en expressie van het algemeen belang was de staat. Radicaal, revolutionair staatsrecht was de basis voor de infrastructurele, bestuurlijke en onderwijskundige megaprojecten die het land rond 1850, 1860 een ongekende groei zouden geven. Het klinkt dodelijk saai, vergeleken met het spannende tovermiddel van de ‘vrije’ markt waarmee het Westen onze huidige wereld verbeterd.

VAKMANSCHAP

ONDERWIJS

VAKMANSCHAP

ONDERWIJS

De crisis in ons onderwijs betreft niet zozeer een tekort aan leraren of een teveel aan managers, maar het verdwijnen van de leraar die liefde heeft voor zijn vak en die dat vak naar eer en geweten op anderen wil overdragen. Volgens filosoof **Ad Verbrugge** betekent die gedeelde vakkennis dat er een wereld gedeeld wordt. We leren onze kinderen niet alleen Nederlands, geschiedenis en natuurkunde omdat dit maatschappelijk nut heeft, maar ook omdat we hen daarmee gemeenschappelijke vormen bijbrengen. ‘Het oplossen van een wiskundige vergelijking, het bewerken van hout of het verzorgen van een zieke – steeds is er sprake van gedeelde vormen. Alleen zo kan een leerling daarin, in zijn eigen stijl, zijn individualiteit betekenisvol en voor anderen herkenbaar tot uitdrukking brengen.’

Eerherstel voor de vakdocent

door **AD VERBRUGGE**

DE TIJD DAT de problemen in het Nederlandse onderwijs gebagatelliseerd konden worden, lijkt voorbij: naar aanleiding van de maatschappelijke onrust over het onderwijs heeft het parlement een onderzoek ingesteld naar de onderwijsvernieuwingen van de afgelopen jaren, protesten van leerlingen en docenten hebben ertoe geleid dat de invoering van het competentiegericht onderwijs in het mbo is uitgesteld, er is een zwaargewicht als minister van Onderwijs aangesteld van wie hoge verwachtingen bestaan, en zo kunnen we nog wel even doorgaan. Mede door allerlei alarmerende berichten uit het onderwijsveld – waaronder het lerarentekort, dat rampzalige vormen dreigt aan te nemen – lijkt er nu voor het eerst een gevoel van urgentie te bestaan dat nodig is om tot drastische ingrepen te komen. Wat de kwaliteit van het onderwijs betreft is het inmiddels vijf over twaalf en zou er al heel wat gewonnen zijn als we de schadelijke gevolgen van de afgelopen decennia beperkt zouden weten te houden.

Het is een lastige vraag op wat voor manier we de neerwaartse spiraal waarin ons onderwijs terecht is gekomen, nu kunnen doorbreken. Enig realisme is in elk geval geboden: wat het resultaat is van een decennialange onderwijspolitiek en een brede culturele ontwikkeling kan niet in enkele jaren ongedaan worden gemaakt – als het al een kwestie zou zijn die ‘maakbaar’ is. Er is nu vooral behoefte aan een deugdelijke visie, zodat de komende jaren een weg wordt ingeslagen ter verbetering van ons onderwijs op een termijn van tien jaar.

Het is in dit verband hoopgevend dat het parlement en minister Plasterk het in hun diagnose van de misstanden over een aantal fundamentele zaken eens lijken te zijn: mede door toedoen van de politiek is er in onderwijsland een situatie gegroeid waarin de onderwijskwaliteit ernstig te lijden heeft van de wijze waarop instellingen worden gefinancierd, ingericht en bestuurd. Binnen de context van bedrijfsmatige en productiegerichte onderwijsinstellingen die worden afgerekend op hun ‘output’, is er een bureaucratische schil om het primaire proces ontstaan waarin modieuze didactische ideologieën zijn gebruikt en zelfs misbruikt om allerlei veranderingen te legitimeren die de onderwijskwaliteit niet ten goede zijn gekomen. Daarin dient verandering te worden gebracht. Men lijkt het er bovendien over eens te zijn dat de positie en de kwaliteit van de leraar daarbij op een ontoelaatbare manier in het gedrang zijn gekomen – een van de centrale punten van de vereniging Beter Onderwijs Nederland (BON). Daaruit spreekt ook het besef dat de kwaliteit van onderwijs staat of valt met de kwaliteit van de leraar. Om die reden is er ook een Commissie Leraren ingesteld onder leiding van weer zo’n zwaargewicht, Alexander Rinnooy Kan, die moet kijken op wat voor manier aan de genoemde ontwikkeling een einde kan worden gemaakt. Want het is natuurlijk geen toeval dat het lerarentekort momenteel zo’n dramatische omvang dreigt aan te nemen: het leraarschap heeft niet te kampen met een ‘imago-probleem’; leerlingen zien precies wat het inhoudt om nu leraar te zijn en kiezen voor iets anders.

AD VERBRUGGE (Terneuzen, 1967) is hoofddocent sociale en culturele wijsbegeerte aan de VU in Amsterdam en auteur van *Tijd van onbehagen* (SUN, 2004). Binnenkort verschijnt van zijn hand *Het ware leven* (SUN, 2007), over Aristoteles’ deugdeethiek in relatie tot de moderniteit. Hij is medeoprichter van de vereniging Beter Onderwijs Nederland (BON).

De uitstroom van (jonge) leraren is bovendien ontoelaatbaar hoog. Een van de uitgelekte voorstellen uit het rapport van de Commissie Leraren betreft de vakinhoudelijke ontwikkeling van de leraar. In de lijn van Beter Onderwijs Nederland pleit de commissie voor een stelsel waarin vakinhoudelijke scholing van docenten door onderwijsinstellingen moet worden ondersteund en beloond. Dat is een duidelijke trendbreuk met de afgelopen jaren. Bovendien blijkt daaruit dat ook de commissie van mening is dat inhoudelijke vakkundigheid behoort tot het beroep van leraar en dus moet worden gestimuleerd. Wie even doordenkt, beseft dat daarin impliciet ook een kritiek tot uitdrukking komt op modieuze onderwijsmodellen die het centrale idee van de beheersing van een vak hebben opgeofferd aan vormen van onderwijs waarin niet vakgebonden competenties centraal staan of die sterk de nadruk leggen op de subjectieve interesse van studenten en leerlingen. Het gevolg daarvan was namelijk in vele gevallen dat men ook het idee van objectieve vakkundigheid steeds verder losliet en dat de leraar een begeleider of coach werd van het individuele leerproces van leerlingen of studenten. Inderdaad, een dergelijke leraar hoeft ook niet meer echt in een vak geschoold te zijn en zijn leerlingen of studenten een bepaalde vakkundigheid bij te brengen. En ja, wat gaat er dan nog van zo’n beroep uit? Het stimuleren van de vakinhoudelijke scholing van de leraar is dus tegelijk ook een pleidooi voor onderwijsvormen waarin vakkundigheid in de scholing als zodanig dient terug te komen. Anders heeft een dergelijk voorstel helemaal geen zin. Wat zouden leraren of docenten hebben aan verdere vakinhoudelijke scholing wanneer de lespraktijk daar niet om vraagt? Bovendien moeten dan ook de universiteit en het hbo een dergelijke vakinhoudelijke scholing aanbieden. Dat is de eigenlijke trendbreuk, die mijns inziens ook deel uit dient te maken van elke onderwijsvisie voor de lange termijn. Zij sluit ook aan bij het uitgangspunt van Beter Onderwijs Nederland: de potenties van leerlingen en studenten kunnen alleen optimaal tot ontwikkeling worden gebracht door algemene en vakinhoudelijke vorming, verzorgd door goed opgeleide en inspirerende leraren, bij wie de primaire verantwoordelijkheid voor de vormgeving van hun onderwijs ligt. De kwalitatieve neergang van ons onderwijsstelsel wordt naar ons inzicht veroorzaakt door een aantal in elkaar grijpende tendensen die het idee van onderwijs als ‘vakkundige vorming’ ondermijnen. Als gevolg daarvan is ook de positie van de leraar in de verdrukking gekomen. De Commissie Leraren pleit in wezen voor een eerherstel van de vak-

Postvak IN

**GEÏNTEGREERD LEREN
SCHIET TEKORT**

Pierre van Hooijdonk trainde dagelijks op vrije trappen, Pieter van den Hoogenband op de eerste tien meter, en Wibi Soerjadi op études. Afzonderlijke onderdelen apart oefenen en herhalen, dat blijken zeer vruchtbare trainingsmethodes te zijn. Maar in het onderwijs is steeds meer afscheid genomen van deze manier van leren: de afgelopen decennia was er een eenzijdige beweging, van het leren van vakken naar het integreren van vakken en onderwerpen tot het huidige competentieleren. Alsof je beter d’s en t’s kunt leren door een rap te schijven, alsof je beter leert optellen als het is ingebed in een herfstbladerenproject. Er heerst een geloof dat je dingen beter geïntegreerd dan geïsoleerd kunt aanleren. Daar zijn geen argumenten voor, en er is geen onderzoek dat dat bevestigt. Ik ken ook geen enkele leersituatie buiten het reguliere onderwijs waarbij die methode wordt toegepast. Bij autorijlessen bijvoorbeeld is het modern om éérs op een afgesloten terrein de voertuigbeheersing onder controle te krijgen. Dat is efficiënter dan direct het drukke verkeer in. In het onderwijs laten we de Van Hooijdonkjes in spe enkel wedstrijdje spelen (geïntegreerde voetbaltraining) en leren de Soerjadi’s pianospelen door ze in een rijke muzikale omgeving onder te dompelen, liefst samen met kinderen die niks met muziek hebben, en met een juf die vooral met het proces bezig is. Dat werkt natuurlijk niet voor de Pierre’s, de Pieters en de Wibi’s. Kun je nagaan hoe moeilijk het wel niet is als je geen natuur-talent bent!

Gerard Verhoef
Docent (drs.) wiskunde/natuurkunde/informatica aan het hbo Almere

Postvak IN

WAT ER MIS IS IN HET MBO

Lessen waarin kennis wordt overgedragen, verdwijnen, om plaats te maken voor projecten die te weinig diepgang hebben.

De competenties die in plaats van inhoudelijke kennis het doel zijn geworden, zijn vaag geformuleerd; en de wijze waarop zoiets geëxamineerd moet worden, is voor iedereen onduidelijk.

De manier van financiering is fa-taal: instellingen krijgen geld per geslaagde student, en dat stimuleert de kwaliteit van de opleiding uiteraard niet.

De invoering van de ROC's heeft het beroepsonderwijs opgescheept met een communistisch model, waarin nog slechts grootte en productie belangrijk is. Binnen deze bureaucratische moloch hebben de meeste docenten – pardon, coaches – nog slechts één doel: manager of beleidsmedewerker worden, zodat een hogere schaal binnen bereik is en vooral de vlucht uit de klas bereikt is.

De docent vervult nog slechts een marginale rol: omdat hij toch maar coach is, is opleiding niet belangrijk. De mbo-raad verzorgt een cursus van één jaar, en dan kan men overal en in alle vakken binnen het mbo lesgeven. Bestuurders spreken een andere taal dan docenten. Zij hebben er geen idee van wat er speelt. Het ergste is dat door de afschaffing van landelijke examens elke controle is weggefallen.

Obscure bureaus met wazige theorieën hebben veel in de melk te brokkelen (zie de site van APS, het in Utrecht gevestigde Algemeen Pedagogisch Studiecentrum).

Door de zich terugtrekkende overheid worden er door de BVE-Raad cao-voorstellen gedaan waaruit een grote minachting voor de docent blijkt – en waardoor waar-schijnlijk acties zullen volgen.

J.B.L. Leek-Hendricks, werkzaam in het mbo

kundige leraar, zowel wat zijn positie binnen de organisatie betreft als zijn eigen vakmanschap. De eigenlijke crisis in ons onderwijs betreft namelijk niet zozeer het tekort aan leraren of een teveel aan managers, maar het verdwijnen van de vakkundige leraar die liefde heeft voor zijn vak en dat naar eer en geweten aan anderen wil overbrengen. De crisis in ons onderwijs is zogezegd moreel en geestelijk van aard.

We dienen derhalve te bedenken dat dit proces niet zomaar met wat extra geld of beleid kan worden gekeerd – hoe belangrijk dergelijke instrumenten ook zijn. De eerder genoemde opkomst van de bureaucratische schil om het onderwijs heen, van het output-gerichte financieringsmodel en van modieuze didactische modellen (waarin in naam vooral de leerling en zijn beleving centraal staan) zijn namelijk allemaal gevolgen van een culturele ontwikkeling waarin de waarde en de zin van gedeelde vormen hun vanzelfsprekendheid verliezen. Op dat moment is ook 'vakkundige vorming' niet meer een doel op zich waartoe men mensen opvoedt of opleidt en waaraan men maatschappelijk een prioriteit verleent, maar moet ook het onder-

VAKMANSCHAP

ONDERWIJS

VAKMANSCHAP

Zoals ook de moderne neurofysiologie laat zien, wordt de menselijke geest door het gestructureerd aanleren van iets dusdanig gevormd dat men ook bepaalde andere zaken gemakkelijker leert. Zelfs het leren pianospelen bevordert het vermogen tot wiskundig denken

wijs zich in andere termen gaan legitimeren. Maar zodra onderwijs als een middel voor iets anders wordt opgevat en zich ten slotte alleen nog maar mag legitimeren in termen van nut – of het nu voor de maatschappij of voor het individu is – wordt miskend dat vorming altijd ook een doel op zich is.

LATEN WE EEN simpel voorbeeld nemen: een mens leert niet alleen spreken, omdat hij dat leuk vindt of omdat de maatschappij er wat aan heeft, maar omdat hij alleen daardoor een volwaardig mens kan worden. Mede door de ontwikkeling van zijn taal wordt de geestelijke ruimte van het menszijn geopend. We noemen deze ruimte geestelijk, omdat ze betrekking heeft op de betekenis die dingen voor ons hebben en de wijze waarop we ons daartoe meer of minder bewust en aandachtig kunnen verhouden. Binnen deze geestelijke en dus betekenisvolle ruimte kan een mens zich in de wereld oriënteren en kan hij ervaringen opdoen die hij met anderen kan delen. Omdat de mens talige uitdrukkingsvormen deelt met anderen, kan hij ook op een vruchtbare wijze met hen communiceren en over iets nadenken en daarmee deelhebben aan de rijkdom aan betekenissen en gedachten die in de loop der tijden is verwoord en van generatie op generatie is overgeleverd. Door te leren spreken verkrijgt het kind de vrijheid en gelegenheid zich denkend in deze talige ruimte te bewegen en kan het zichzelf en anderen iets te verstaan geven. Wie een kind niet in gemeenschappelijke taalvormen inwijdt, onthoudt het dus ook de rijkdom van een geestelijke ruimte die essentieel is voor de ontwikkeling van zijn menszijn.

Het zou dan ook onzinnig zijn om de ontwikkeling van de menselijke taal en het denken een middel voor een daarbuiten gelegen doel te noemen. De cultivering van taal is wezenlijk de cultivering van de geestelijke ruimte waarin de betekenisvolheid van de wereld en het leven gestalte krijgt. Pas daardoor kunnen we betekenisvol spreken van en overleggen over goed en slecht, mooi en lelijk, aangenaam of vervelend. Zonder een dergelijke cultivering van zijn taal in de meest brede zin des woords is een mens veroordeeld tot stomme sprakeloosheid, grove onnadenkendheid en geestelijke armoede.

NU DE VRAAG naar de zin van ons onderwijs. Los van alle overwegingen over het nut van hetgeen geleerd wordt, behoort onderwijs ook altijd tot het domein waarin een cultuur de leden daarvan op een bepaalde wijze in haar geestelijke ruimte inwijdt. Dat is de oorspronkelijke gedachte van onderwijs als vorming. We leren onze kinderen dus niet alleen Nederlands, Duits, geschiedenis, natuurkunde en wiskunde omdat dit maatschappelijk nut heeft – hoe

belangrijk dat verder ook mag zijn – maar omdat we hen daarmee inwijden in een met elkaar gedeelde, betekenisvolle wereld.

Zo is ook het leren van elk 'vak' het leren van een gemeenschappelijke vormentaal. De vormentaal van een vak blijft overigens niet beperkt tot ons woordelijk spreken, maar ze betreft ook wat we doen. In die zin is er geen verschil tussen theoretische of praktische vakken. Het oplossen van een wiskundige vergelijking, het vertalen van een tekst, het bewerken van metaal of hout, het koken, het knippen van haar of het verzorgen van een zieke – steeds is er sprake van gedeelde vormen. Alleen zo kan een leerling daarin, in zijn eigen stijl, zijn individualiteit betekenisvol en voor anderen herkenbaar tot uitdrukking brengen. De voetballer, de automonteur, de wiskundige en de econoom spreken in woorden en uitdrukkingen die onlosmakelijk verbonden zijn met de vormen die horen bij hun vak, de dingen die ze daarin tegenkomen en hoe ze ermee omgaan. Je begrijpt pas ten volle wat ze zeggen als je ook kunt wat ze doen.

In het aanleren van een bepaald vak wordt iemand een bepaalde denk- en handelingsdiscipline bijgebracht die zijn geestelijke ruimte vormt. Elk vak kent namelijk een eigen structuur en ordening, of dat nu wiskunde, Nederlands of houtbewerking is. Wil iemand een vak leren, dan dient hij zich de vormentaal van het vak eigen te maken. In het kader van een dergelijke disciplinerende en vormgeving van zijn denken en doen moet hij zich leren concentreren en aandacht opbrengen voor de dingen die zich aan hem voordoen, of dat nu de kwaliteit van het hout, zijn gereedschap of zijn computerprogramma is. Ook al doet hij later volstrekt 'niets' meer met wiskunde, Latijn of houtbewerking – wat in vele gevallen trouwens niet zo zal zijn – dan betekent dat nog niet dat het leren van dit vak zinloos is geweest. Zoals ook de moderne neurofysiologie laat zien, wordt de menselijke geest door het gestructureerd aanleren van iets dusdanig gevormd dat men ook bepaalde andere zaken gemakkelijker leert. Zelfs het leren pianospelen bevordert het vermogen tot wiskundig denken.

Wat dat betekent voor de inrichting van ons onderwijs en de positie van de leraar, zullen we volgende week zien.

Volgende week schrijft Ad Verbrugge verder over het thema van het onderwijs: 'Wat er gebeurde met de patriarchale vader, gebeurde uiteindelijk ook met de leraar'.

Postvak IN

DE KLEINSCHALIGHEID

MOET TERUG

Inderdaad, Nederland laat kansen liggen. Maar ik niet, en daarom schrijf ik u. Vier jaar geleden besloot ik om mijn goedbetaalde, vaste baan in de ICT op te zeggen om een langgekoesterde droom waar te maken: docent worden. Ik had een hoop problemen verwacht, maar ik had nooit gedacht dat ik als gemotiveerde en hoogopgeleide nieuwkomer in het onderwijs zo zou worden tegengewerkt, gekleineerd en geïntimideerd door diverse schoolleidingen.

Naar aanleiding daarvan ben ik me gaan verdiepen in wat er in het Nederlandse onderwijs is misgegaan in de afgelopen twintig jaar. Inmiddels weet ik het: een cocktail van te grote bezuinigingen, tot mislukken gedoemde onderwijsvernieuwingen en een verstikkende schaalvergroting. Vooral dat laatste heeft ervoor gezorgd dat grote delen van het onderwijs tegenwoordig draaien om een kaste van overbetaalde en ondergetalenteerde managers – en dus niet om de groei van leerlingen middels de inzet van capabele en gewaardeerde docenten. Waar Nederland groot in is, is kleinschaligheid. Die kleinschaligheid weer terugbrengen in het onderwijs is dan ook de sleutel voor het herstellen van de schade.

Kleinschaligheid betekent dat scholen verlost worden van een contraproductieve en financieel belastende vergaderlaag. Kleinschaligheid betekent ook dat scholen weer gewoon worden geleid door een rector met één of twee conrectoren, die hun docenten faciliteren in plaats van dirigeren. Kleinschaligheid betekent ten slotte dat er geld vrijkomt om docenten behoorlijk te waarderen en hun de ruimte te geven voor datgene wat ze het liefst doen: leerlingen sterker maken met degelijke en toetsbare vakkennis. Helaas zijn de gevestigde belangen van deze managers en hun banden met de politiek bijzonder sterk. Scholenorganisaties hebben veel te veel bestuursvrijheid gekregen. Het landsbestuur staat dus voor een opgave die tegenna-tuurlijk kan lijken in een tijdperk van een steeds verdergaande liberalisering op tal van terreinen. Maar uiteindelijk moet het niet gaan om het gelijk van een ideologie, maar om ménsen, mensen die zich beter moeten kunnen ontplooien. Een overheid moet doortastend datgene doen waar de overheid goed in is: ingrijpen waar dat noodzakelijk is. Ik reken politici niet af op hun fouten; ik reken ze af op hun vermogen om gemaakte fouten toe te geven en kundig te herstellen.

Drs. R.J.H. Maartens
docent aardrijkskunde aan Gymnasium Sorghvliet in Den Haag

VAKMANSCHAP

ZORG

VAKMANSCHAP

CULTUUR

BAS HERTZ

Emfyseem, Parkinson, beroerte, multiple sclerose, dementie, vele vormen van kanker en natuurlijk alle terminale situaties – allemaal toestanden waarbij geneeskundige vaardigheid betekent: ruimte scheppen voor het noodlot, omdat het noodlot anders zelf ruimte gaat maken, en dat laatste gebeurt veelal op een zeer brute wijze, die veel diepere en slechter genezende wonden slaat in de achterblijvers dan nodig is.

Troost hoort bij vakmanschap

door BERT KEIZER

IN DE NEGENTIENDE eeuw konden artsen niet veel, maar zij werden op handen gedragen. Hun vakmanschap bestond er grotendeels in dat zij door hun aanwezigheid een rustpunt creëerden te midden van de beangstigende chaos waar een ziekbed in kan eindigen. Deze rust kwam voort uit een zeker overzicht dat zij hadden waar het om het beloop van sommige klinische toestanden ging. Daarbij konden zij dikwijls iets betekenen op het gebied van pijnbestrijding.

In onze tijd kan de dokter werkelijk veel meer, en toch wordt hij, zij, kritischer dan ooit bekeken. Deze merkwaardige paradox valt wel te verklaren. Ook nu zijn er grenzen aan wat artsen kunnen. Er is nog altijd veel meer troost nodig dan technologie. Vaak is het scheppen van rust op negentiende-eeuwse wijze het enige dat telt. Maar deze vaardigheid is opzij geduwd door de hijgerige jacht op diagnoses met steeds dieper gravende technieken. Een jacht die overigens veel meer diagnoses oplevert dan we aan therapieën voorhanden hebben.

Ik geef u een voorbeeld. Gerrit A., 38 jaar oud, alleenstaand, herstelde moeizaam na een nare beenbreuk en hij kwam op het laatst zijn pandje nauwelijks meer uit. Hij werd door zijn broer Jaap in een beroerde toestand aangetroffen: mager, bed vol poep, klerezooi in de woning. Ziekenhuisopname volgde. Hij bleek hiv-positief te zijn. Onduidelijk of hij het virus uit naald of mens had verkregen. Hij werd opgekalefaterd met voeding en vocht, maar neurologisch kachelde hij onhoudbaar achteruit. De oorzaak was onduidelijk. Hij raakte deels verlamd aan armen en benen, praten ging steeds moeilijker, hij verloor plas en poep en Jaap begon het contact met hem te verliezen. Hij probeerde de artsen ervan te weerhouden om door te gaan met het redden van zijn broer, omdat die in een toestand van lichamelijke en geestelijke aftakeling belandde waarin een volwaardig leven onmogelijk leek. Dit verzoek werd terzijde geschoven als ‘onethisch’, want ‘het betreft hier een jonge man in de kracht van zijn leven’. De artsen

scanden en prikten en scanden weer en overlegden nationaal en internationaal, ze gaven hem allerlei medicijnen, soms in gewaagde doses, ze gingen zelfs zo ver dat ze een gaatje in zijn schedel boorden om wat hersenweefsel uit te nemen. Ook daar werden ze niet wijzer van. Na drie maanden van dit medisch-technische geworstel om een diagnose werd Gerrit in slechte conditie naar een verpleeghuis overgeplaatst.

Hij reageerde nog wel op aanspreken en op aanraken. Hij had een voedingsslangetje door zijn neus, een katheter voor de urine, ontlasting liet hij lopen. De verlamde armen dreigden snel in een pijnlijke dwangstand te komen.

Tijdens het kennismakingsgesprek van de verpleeghuisarts met broer Jaap barstte deze in snikken uit. “In al die maanden in het ziekenhuis heeft er nog nooit iemand met me gepraat.” De vraag was: ‘wat gaan we doen voor Gerrit?’ Na vier gesprekken van elk zo’n 45 minuten besloot de verpleeghuisarts samen met Jaap en de verzorgenden technisch niks te doen en bij complicaties het noodlot de ruimte te geven, in de hoop dat Gerrit kwam te overlijden.

ANNO 2007 WORDT het begrip ‘medisch vakmanschap’ vrijwel uitsluitend verbonden aan de diagnostische inspanningen en de therapeutisch bedoelde initiatieven die werden ontplooid rond de ongelukkige Gerrit in het ziekenhuis.

Dit vakmanschap blijft desnoods tot halverwege de crematie doorhannesen, met infusen, scans en biopten. Ik geloof niet dat in het ziekenhuis niemand met Jaap over zijn broer heeft gesproken, maar ik weet wel hoe die gesprekken gaan: gehaast, liefst op de gang, onder tijdsdruk, en vanuit een machtspositie die betekent dat je niet gaat slaan als ze jouw smeekbede om genade voor je broer in je gezicht terugduwen als ‘onethisch’. Vakmanschap?

Wat vindt u trouwens van de kwalificatie ‘onethisch’ als Jaap ervoor pleit die jongen in godsnaam aan het lot prijs te geven? Ik ben verpleeghuisarts en krijg nogal eens zo’n Gerrit toegeschoven. Geeft niet, we

zorgen graag voor ze. Maar het is mij nog nooit overkomen dat een oncoloog, een neuroloog of een internist na een week of zes belde om te vragen: hoe is het nou met die stakker, komen jullie er een beetje uit, vind jij het ook zo moeilijk?

Onethisch me hoela. Van Wittgenstein komt de constatering dat we zelfs als alle wetenschappelijke vragen beantwoord zijn, nog steeds geen antwoord hebben op onze werkelijke vragen. Geneeskunde nu is doortrokken van de jacht op wetenschappelijke antwoorden zonder therapeutische consequenties. Emfyseem, Parkinson, beroerte, multiple sclerose, dementie, vele vormen van kanker en natuurlijk alle terminale situaties – allemaal toestanden waarbij geneeskundige vaardigheid betekent: ruimte scheppen voor het noodlot, omdat het noodlot anders zelf ruimte gaat maken, en dat laatste gebeurt veelal op een zeer brute wijze, die veel diepere en slechter genezende wonden slaat in de achterblijvers dan nodig is.

Deze bejegeningskunst is door technische expertise overvleugeld. Wie denkt dat de geestelijk verzorger maar moet komen verzorgen als de dokter niks meer kan, die zit er naast. De zieke wil door een arts bijgestaan worden omdat de arts in wetenschappelijke zin weet waarom er niks aan te doen valt. Die wetenschap is een onvervangbare bron van vertrouwen. Het maakt heel veel uit of de berusting die een ziekbed draaglijk kan maken, wordt aangereikt door de arts of door de geestelijk verzorger. Want de geestelijk verzorger staat daar immers altijd mee klaar. Maar als ook de arts, of liever, als zelfs de arts, nou ja u begrijpt het wel.

De bejegeningskunst waar ik het over heb, is gedurende een proces van vele tientallen jaren langzaam afgebrokkeld. Ik zeg ‘afgebrokkeld’, niet ‘afgebroken’. Het gaat hier niet om iets opzettelijks en ik betwijfel of wat niet bewust werd afgebroken wel bewust kan worden opgebouwd. Ik wens ons sterkte met de door wetenschap gestuurde, nooit berustende arts.

Er is veel op tegen om je als ondernemer in het centrum van Amsterdam te vestigen. Het is duur. Er zijn te weinig parkeerplaatsen. Af en toe zul je een junk tegen het lijf lopen. Gelukkig zijn er nog altijd bedrijven die niet uit het centrum wegtrekken om op een anoniem en grauw kantorenterein te gaan zitten.

Ik heb zelf de keuze gemaakt om me in het centrum van Amsterdam te vestigen. Na gestart te zijn aan het Singel, hebben we onlangs ons nieuwe pand aan de Herengracht betrokken. Naast evidente nadelen biedt zo’n plek ook veel voordelen. Wie uit het raam kijkt, ziet prachtige grachten of een schitterende binnentuin (de binnentuin van de grachtengordel behoren tot de best bewaarde geheimen van Nederland). Wie een broodje wil eten, kan elk moment van de dag op allerlei plekken terecht. Wie na het werk een borrel wil drinken, hoeft maar de straat over te steken om een leuk café te vinden. De stad leeft, bruist, inspireert, geeft energie en is in beweging. Deze inspiratie zorgt voor bijzondere prestaties. Hoe groot is het contrast met de uitgestrekte kantoorterreinen buiten de stad. Daar wordt het uitzicht beheerst door grauwe, grijze gebouwen. Om vijf uur ’s middags ben je op het parkeerterrein je leven niet zeker, zo snel als de werknemers naar huis willen. Het lijkt ook wel alsof het op die plekken altijd regent.

Natuurlijk kunnen niet alle bedrijven zich, uit logistieke, geografische of infrastructuurele overwegingen, in de binnenstad vestigen. En het zou prachtig zijn als bedrijventerreinen zo worden ingericht dat ze stimulerend zijn, met fraaie, moderne architectuur, een inspirerende werkomgeving met de juiste ondersteuning om wat te eten, te genieten en te ontspannen, met wellicht een gym en mogelijkheden voor kinderopvang. Een plek om te verwijlen, niet een plek waar je om vijf uur zo snel mogelijk wilt vertrekken.

Daarbij komt nog dat de overheid het startende ondernemers niet gemakkelijk maakt. Wie vanuit een uitkering gaat werken, gaat er niet zelden in besteedbaar inkomen op achteruit. Wie een onderneming start, wordt bedolven onder formulieren, controle en bureaucratie. Deze houding van de overheid heeft méér dan alleen economische gevolgen. Het doet ook wat met de psychologie van mensen. De overheid moet de waarde en het plezier van werken benadrukken en uitdragen. Een deel van onze samenleving is alleen maar bezig met de vraag hoe men zo snel mogelijk kan stoppen met werken. Hoe men een zo kort mogelijke werkweek kan hebben. Hoe men zo veel mogelijk vakantie kan hebben. Een land waarin dat de hoogste ambities zijn, zal niet groeien. Maar misschien nog wel belangrijker: een land dat zo in elkaar zit, kweekt saaie en grauwe mensen. Nederland hoeft gelukkig niet zo’n land te worden. De Herengracht, met haar pakhuizen en koopmanswoningen, toont ons de rijke historie van Nederland als handelsland. En dat geldt ook voor de centra van andere steden. We moeten de grauwe werkplekken omtoveren. We moeten een omgeving hebben die ons stimuleert.

Bas Hertz is directeur van de facilitaire onderneming D&B.

CULTUUR

CULTUUR

CULTUUR

CULTUUR

CULTUUR

De hoofdstad van ons land moet bruisen en functioneren als culturele magneet voor bedrijven en toeristen. Maar is dat ook zo? Mark Rutte en Hildegard Nefs praten met Ronald de Leeuw, directeur van het Rijksmuseum, over de cultuurpolitiek van Amsterdam en het zelfbewust presenteren van ons erfgoed. ‘Amsterdam moet minder mikken op de onderkant van het toerisme.’ Bas Hertz ziet de historische handelscultuur van de grachtengordel als inspiratiebron voor een goed functionerend ondernemersklimaat – maar dan moeten overheid en gemeente wel meewerken.

Voorbij de sjofele stad

INTERVIEW MET RONALD DE LEEUW

Het nieuwe Rijks moet niet langer uitsluitend wapengekletter en koopmanschap presenteren, maar ook het geestelijk leven: Spinoza, het blad *De Stijl*, de Latijnse bijbelvertaling van Erasmus

Om een stad te laten groeien en bloeien is het noodzakelijk een goed vestigingsklimaat te hebben. Om grote bedrijven in Amsterdam te krijgen, moeten mensen er graag willen zijn. Welke bijdrage levert de culturele sector daaraan?

De bijdrage van de culturele instellingen gaat veel verder dan de fysieke aanwezigheid van mooie musea. Het gaat om het bouwen aan het imago van de stad Amsterdam, en van Nederland. Ons land moet uitstralen dat het belang hecht aan kunst en cultuur. De wil hebben om te laten zien dat ons erfgoed een bijzondere positie inneemt. Die ambitie mis ik wel eens in ons land.

In een recente top twintig van ‘de meest leefbare steden in de wereld’ komt Amsterdam niet eens voor. Als we dan kijken naar ons erfgoed, waarmee de stad echt vér boven andere steden uitsteekt, dan is dat heel merkwaardig. Wij zouden veel meer met ons erfgoed moeten doen. Laten zien dat Nederland niet alleen teert op oude glorie, maar onze unieke kunstschaten ook in het hier en nu presenteren. Handelend optreden op veilingen, actief zijn in de wereld, aanwezig zijn in de belangrijke internationale bladen, verzamelaars aantrekken. Het uitdragen van wat we in huis hebben, is minstens zo belangrijk als het bezit zelf. Je hebt er niets aan om alleen maar de oude dingen mooi op te poetsen. Het erfgoed moet juist gaan leven, het moet iets zijn wat nú gebeurt.

Zit dat gebrek aan ambitie in onze cultuur?

Wij zouden in elk geval wat meer trots mogen kennen. Wanneer een politicus in Frankrijk de cultuur-

portefeuille krijgt, kan deze zijn geluk niet op. In Nederland is het een restje, een kruimel die eigenlijk niemand wil. Er moet nog veel gebeuren om een cultuur van ambitie te creëren, toonaangevend te willen zijn in de wereld. Om dat te bereiken moet een instelling vrijer kunnen opereren. Het klimaat moet uitnodigen om gedurfde projecten te beginnen, en niet om altijd op safe te spelen. De positie van instellingen ten opzichte van de overheid leidt soms tot zelfcensuur. Instellingen passen op de porseleinkast en willen liever niet uitglijden. Het systeem is wat afschrikwekkend. Het subsidiestelsel houdt instellingen voorzichtig, en dat is niet goed.

Hoeveel last heeft de culturele sector van de regelgeving?

Het gaat niet alleen om regelgeving van de overheid. Regels rond sponsoring en steun van het bedrijfsleven staan instellingen ook in de weg om hun ambities te verwezenlijken. Vaak wordt gezegd dat Nederlandse instellingen wat Amerikaanser moeten opereren, maar Nederland zit zó anders in elkaar dat het kopiëren van de Amerikaanse successen er niet zo- maar in zit.

In het Metropolitan Museum in New York was enkele jaren geleden bij de ingang dankzij een goede geefster een prachtige bloemenwielde te zien. Ik heb toen geprobeerd de Nederlandse bollenkwekers te bewegen ook zo’n geste te doen. Men antwoordde dat ik best wat bollen ‘tegen enige korting’ zou kunnen krijgen. Dat was niet helemaal wat ik bedoelde. Bij binnenkomst van het Rijksmuseum zouden horden Japanse en Amerikaanse toeristen

de bloemenpracht die bij onze kwekers te koop is, kunnen zien. Maar dat sloeg kennelijk niet aan. Volgens mij is dat precies een voorbeeld van onze Nederlandse koopmansgeest die uitsluitend op direct resultaat is gericht. En die koopmansgeest staat een noodzakelijke cultuuromslag in de weg.

Bedoelt u dat niet alleen de overheid, maar ook het bedrijfsleven zelf verantwoordelijk is voor het belemmeren van groei op dit gebied?

Ja, het is niet alleen de welbekende regeldrift van de overheid; ook de terughoudendheid van het bedrijfsleven is een remmende kracht. Voor tentoonstellingen is men vaak nog wel te porren. Maar ook in het bedrijfsleven zijn de procedures heel bureaucratisch. Er moet daar heel wat verantwoording worden afgelegd. Hierdoor zakt de gevoelstemperatuur nog wel eens. Het is niet altijd mogelijk om mooie ideeën, die ontstaan uit een interessante ontmoeting, daadwerkelijk uit te voeren. Investeerdere begrijpen soms niet dat ze niet overal hun bordje op kunnen plakken. En betalen betekent niet bepalen. Daarnaast is het Rijksmuseum staatsbezit in de publieke opinie en wat zou je daar dan nog in investeren?

Waar bent u trots op?

Het meest trots ben ik op de vondst om kunst en geschiedenis te integreren. Ieder ander die op mijn plek zou zitten, had de grote verbouwing van het Rijksmuseum in goede banen moeten leiden. Dat kun je dan goed of minder goed doen, maar de opdracht stond natuurlijk vast. Ik beschouw het als mijn grootste bijdrage om die

scheiding tussen kunst en geschiedenis op te heffen. Kunst is een onderdeel van de geschiedenis. Elk voorwerp in het museum heeft een eeuwigheidswaarde en is tijdloos door zijn schoonheid. Maar het is óók een stuk uit 1621 of 1745. Die geschiedenisdimensie van het Rijksmuseum maakt de instelling ook ‘nationaler’ dan de kunstdimensie. De geschiedenis nodigt uit tot actualiseren. De tentoonstelling *Held*, die nu gaande is tot 11 november, is daarvan een goed voorbeeld. Het is een kijktocht die geschikt is voor leerlingen uit de hoogste klassen van havo, vwo en vmbo. Wij leggen verbanden tussen de geschiedenis en de maatschappij van vandaag. De tentoonstelling laat de moord op Pim Fortuyn zien, maar ook die op de gebroeders De Witt. Je ziet wat de ontwrichtende kracht van een politieke moord is en je ziet de parallellen in de geschiedenis.

Wilt u mensen iets ‘bijbrengen’?

Ja, ik wil mensen iets bijbrengen, maar zonder de vreselijke strengheid die er vroeger aan museumbezoek kleefde. Ook nu nog geven mensen in onderzoeken aan dat ‘oude kunst’ hen afschrikt. ‘Oude kunst’, daar moet je heel veel voor geleerd hebben, het voelt als huiswerk en het wordt als ‘te moeilijk’ ervaren. Daar wil ik graag vanaf. In de eerste plaats is kunst er om van te genieten, en wanneer het genieten er is, komt de wil om meer te weten vanzelf. Ik vind ook dat de professionals uit de sector het zich mogen aanrekenen dat er voor zovelen een hoge drempel bestaat om naar kunst te komen kijken. Cultuur moet gedeeld worden, anders bestaat het niet.

Wat betekent Amsterdam voor u?

Amsterdam is een heerlijke stad. Ontspannen en plezierig. Soms iets té ontspannen. Ik vind dat Amsterdam minder moet mikken op de onderkant van het toerisme. Ik zou graag zien dat al die juwelen die de stad rijk is, zoals de prachtige architectuur van de Raadhuisstraat, meer met elkaar verbonden zijn. Ik zou willen dat je minder wordt afgeleid door de sjofele winkels die de mooie en bijzondere plekken verstoppen. En Amsterdam moet wat grootsdelijker denken. Zo is hier na half elf ’s avonds geen restaurant meer te vinden waar de keuken nog open is. Dat geeft het imago van de stad geen internationale allure.

Hoe kan het Rijksmuseum bijdragen aan het grootstedelijke karakter van Amsterdam?

Het Rijksmuseum moet meetellen in de wereld, zoals Nederland dat altijd heeft gedaan. Actief en zichtbaar zijn, uitstraling hebben. En ik vind dat het nieuwe Rijks niet langer uitsluitend wapengekletter en koopmanschap op de voorgrond moet presenteren, maar ook het geestelijk leven. Spinoza. De Latijnse bijbelvertaling van Erasmus. Anne Frank. Het blad *De Stijl*. Dat geestelijk leven maakt ook deel uit van onze nationale trots en dat hoort in het Rijksmuseum getoond te worden. Ik wil laten zien hoe rijk het Nederlandse erfgoed is, ook het intellectuele erfgoed. En die combinatie maakt dat we iets heel bijzonders te bieden hebben. Ik zie het als mijn taak dat te verzilveren.

INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE

INTERVIEW MET JONATHAN ISRAEL

door BART JAN SPRUYT

De rede, niets dan de rede

Een van de voorwaarden waaraan voldaan moet zijn wil een samenleving kunnen groeien en bloeien, is de aanwezigheid van gemeenschappelijke spelregels die iedereen erkent en waaraan iedereen zich houdt. Waar vinden we die? Volgens de Britse historicus Jonathan Israel vinden we die bij de radicale Verlichting. Maar die waarden zijn in het Westen slechts ten dele gerealiseerd, en elders in nog mindere mate.

Vertelt u nog eens wat die radicale Verlichting ook al weer precies is.
Anders dan andere historici van de Verlichting, die vooral de diversiteit en nationale eigenaardigheden binnen de Verlichting hebben benadrukt, heb ik willen aantonen dat er al vanaf Spinoza, en die leefde van 1632-1677, één radicale vorm van denken is ontstaan. Kenmerkend voor deze radicale Verlichting is de rol die Spinoza en de spinozisten aan de rede toekenden. Voor hen was de rede de enige en exclusieve gids bij alle pogingen om de wereld te verbeteren en te controleren. Een andere autoriteit en een ander instrument dan de rede is er niet. Spinoza toonde in zijn *Theologisch-Politiek Traktaat* (1670) eerst aan dat de Bijbel een gewoon menselijk boek was. Hij betoogde dat er niet zoiets bestond als een goddelijke openbaring, en dat we het moeten doen met de natuur; bovennatuurlijke zaken zijn verzinsels. Hij bepleitte een democratische regeringsvorm, hij sprak zich sterk uit voor de vrijheid van meningsuiting, en hij legde de grondslagen voor een ethiek die volkomen autonoom is. Het nieuwe aan Spinoza was dat je bij hem voor het eerst die combinatie aantreft van deze vier zaken: alleen de rede; en een politiek, een ethiek en een cultuur die alleen op die rede zijn gebaseerd. Pierre Bayle was de eerste die vaststelde dat deze elementen voor het eerst bij Spinoza in een coherente filosofie zijn samengebracht. Zoals bekend woonden en werkten zowel Spinoza als Bayle in Ne-

derland. De bakermat van de radicale Verlichting, de wieg van de moderniteit, stond in Nederland. Daar mag Nederland best eens wat trotser op zijn!

Waarin bestond de kracht van de radicale Verlichting, en wat verklaart haar uiteindelijke succes?
In mijn visie is de radicale Verlichting zeker niet vanaf het begin dominant geweest. Maar uiteindelijk was ze wel het meest succesvol. Natuurlijk schrok iedereen zich rot van de theologische, maatschappelijke en politieke implicaties van de radicale ideeën van Spinoza. En daarom ook hebben kerken en overheden pogingen om de meer gematigde stroming, die het nieuwe rationalisme met het traditionele denken wilde verzoenen, gesteund. In 1746 bijvoorbeeld zocht de paus via een brief nog toenadering tot Voltaire. Dat alle verzetspogingen tegen het radicale denken uiteindelijk geen stand hebben gehouden en de ideeën van de radicale Verlichting op den duur zijn gaan domineren, komt doordat die ideeën veel overtuigender zijn. Zij waren intellectueel coherent, omdat zij het traditionele dualisme tussen geest en materie doorbraken en een monistisch denken introduceerden. De reactie op de Franse Revolutie en de ideeën van de radicale Verlichting in het begin van de negentiende eeuw, de periode waarin troon en altaar werden gerestaureerd, leidde er wel toe dat de radicale Verlichting werd verslagen, maar zij werd niet vernietigd. De negentiende eeuw was de eeuw

van monarchie, aristocratie en de kerk, maar de radicale Verlichting bleef als een sterke onderstroom actief en dook bijvoorbeeld op in de liberale hervormingen uit diezelfde eeuw. Zelfs de Eerste Wereldoorlog is nog in de naam van God, het vaderland en de koloniale rijken gevoerd. De ideeën van de radicale Verlichting hebben zich dus eeuwenlang tegen de macht van de krachtige traditionele ideeën en instituties in moeten doorzetten. Eigenlijk zijn deze ideeën pas na de Tweede Wereldoorlog, en dan nog maar in bepaalde delen van de wereld en ook nog eens onvolmaakt, dominant geworden. Ik denk dat dat komt door de wanhopige strijd van het vrije Westen tegen de grote gewelddadige ideologieën van nazisme en communisme. In die strijd is een nieuwe ideologie geformuleerd: die van vrijheid, democratie en mensenrechten. En dat heeft verplichtingen geschapen. Een mooi voorbeeld vind ik de Amerikaanse president Truman in 1946. In die tijd was rassenscheiding in alle bars van Washington nog heel gewoon. De leiding van de Sovjet-Unie greep dat aan om de Amerikanen van hypocrisie te beschuldigen. Truman schreef toen een brief aan het stadsbestuur om aan die rassenscheiding een einde te maken. Als wij de vrijheid in de wereld representeren, moeten we ook een einde maken aan ongelijkheid. De confrontatie met het communisme leidde dus tot de radicale doorvoering van een belangrijk element van de Verlichting: die van de gelijkheid van alle mensen.

In uw boeken schildert u de ideeën van de radicale Verlichting af als superieur en lijken alle tegenbewegingen eigenlijk alleen maar hopeloos tegen te spartelen. Daardoor ontstaat de indruk dat u de radicale Verlichting ziet als een beweging die wel móet triomferen, dwars tegen alle weerstand in, en dat de uiteindelijke overwinning onvermijdelijk is. Maar u lijkt me toch wat pessimistisch over die kansen.
Ja, dat klopt. In het Westen is het politieke systeem democratisch, is een hoge mate van individuele vrijheid gerealiseerd en staat de vrijheid van denken en expressie hoog in het vaandel. Die combinatie maakt dat je kunt zeggen dat de ideeën van de radicale Verlichting hier enorme opgang hebben gemaakt. Maar de religie is nog niet verslagen. Een vaag geloof in 'iets' wordt toch nog minimaal van ons verwacht, en atheïsme is ook in het Westen nog altijd een vies woord, terwijl dat een wezenlijk aspect van de radicale Verlichting is. In filosofische zin is de radicale Verlichting dus nog altijd niet dominant. Maar ook democratieën zijn vaak onvolmaakt; kijk maar naar hoe die in de Verenigde Staten functioneert. En zowel in de Verenigde Staten als in Groot-Brittannië houdt het onderwijssysteem grote maatschappelijke verschillen in stand, en is dus nog allesbehalve egalitair. De ideeën van de radicale Verlichting zijn in het Westen dus gedeel-

INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE	INTEGRATIE

telijk gerealiseerd, en elders in de wereld al helemaal niet. Ik geloof dus niet als een soort Fukuyama in een onafwendbare en positieve afloop van de geschiedenis. Dat pessimisme is, anders dan velen denken, overigens een integraal onderdeel van de radicale Verlichting. Velen waren somber over de toekomst: overal om zich heen zagen ze ellende, en samenzweringen om die ellende in stand te houden. Bovendien geloofden ze niet meer in een goddelijk plan dat een bepaalde uitkomst garandeerde. Vooruitgang was niet onvermijdelijk, en terugval behoorde altijd tot de mogelijkheden.

U betreurt, neem ik aan, die slechts gedeeltelijke realisatie van radicaal-verlichte ideeën, en uit het ontbreken van het voorzetsel ‘de’ in de titel van uw boek, wekte u bij sommigen de indruk dat u het niet zozeer over een historisch verschijnsel had maar over een ideologie die u wilde propageren. Zo althans luidde de kritiek van sommige recensenten.

De methode die ik hanteer, staat geen manipulatie van de bronnen toe. Ik beschrijf en analyseer debatten en controverses, niet alleen tussen grote mannen en grote teksten maar ook tussen de kleinere mannen en kleinere teksten, en ik schrijf over de reacties van kerken, overheden en rechtbanken. En ik wil dat doen vanuit het grootst mogelijke respect voor de bronnen die ik gebruik. Maar natuurlijk bevatten mijn boeken ook een boodschap. Waarom niet? Als je een boek over het Romeinse Rijk schrijft, kun je dat doen vanuit het radicaal-verlichte perspectief – en je beklagen over de onderdrukking waarmee de verspreiding van het Romeinse Rijk gepaard is gegaan – of vanuit een conservatief perspectief, en je verblijden over de verspreiding van beschaving die het Romeinse Rijk heeft gebracht. Bij de radicale Verlichting gaat het om bepaalde waarden, maar ik beschrijf die objectief, en ik vind dat we van die waarden veel kunnen leren. De conclusies die ik trek, zijn dan ook meer dan historisch; ze zijn structureel, in de zin van algemeen geldig. De waarden van de radicale Verlichting zijn de beste die we hebben. Ze staan als enige garant voor een rechtvaardige samenleving.

Nu zijn die waarden allerminst onomstreden, en er woedt een vinnig debat, zeker ook in Nederland, over de geldigheid van die waarden en over de vraag of en hoe we die waarden publiekelijk moeten handhaven en zelfs moeten

opleggen. En dan gaat het dus niet zozeer over discussies met voorstanders van een gematigde Verlichting, maar over de radicale anti-Verlichting van de islam. Hoe staat u in dat debat?

Ik zie ook dat het Westen een probleem heeft met ‘de rest’. Maar ik geloof niet dat het conflict gaat tussen de islam en ons. Dan zet je een culturele controverse zo op scherp dat die een *self-fulfilling prophecy* wordt. Het conflict gaat over de eigenlijke scheidslijn, en die gaat over de waarden van de radicale Verlichting. Zoals ik al zei, zijn die ook in het Westen zeker nog niet algemeen geaccepteerd op de terreinen van de onderwijspolitiek, het sociale beleid en de seculiere moraal. Maar ik voeg daaraan toe dat de restricties die een democratie moet opleggen aan religieuze uitingen die bijvoorbeeld gericht zijn op interne disciplineren of eigen onderwijs, in het Westen onvoldoende gerealiseerd zijn. Denk aan de rol van evangelische christenen in de VS, de hetze van Afrikaanse christenen tegen homo’s, de toenemende betekenis van de orthodoxe kerk in Rusland en de negatieve rol van de orthodoxie in Israël. We hebben zelf dus ook een probleem met de publieke aanspraken van religie. Die zijn niet beperkt tot de politieke islam. Bovendien moeten we niet over het hoofd zien dat er ook binnen de islam dappere mensen zijn die de tirannieke rol van religie in het publieke leven bestrijden. Die mensen zijn ook helden van de radicale Verlichting – meer dan de

man die vanuit een kantoor in Washington een verwoestende oorlog in Irak heeft ontketend. Het verdient ook vermelding dat de radicale Verlichting eigenlijk heel positief over de islam dacht. Zo prezen vertegenwoordigers van deze stroming de tolerantie van de islam. Ik denk dat dat juist is. Joden hebben het door de eeuwen heen onder moslims beter gehad dan onder christenen. Daarnaast kent de islam minder wonderen en mysterieuze gebeurtenissen dan het christendom, en is zij daarom, volgens radicale verlichtingsdenkers, beter te verzoenen met de rationalistische filosofie. En bovendien heeft de islam in de Middeleeuwen de klassieke filosofie gered en hebben verlichte islamitische denkers manmoedige pogingen gedaan de theologie te doen inbinden.

Toch heb ik het idee dat de meeste mensen zich niet voor niets meer zorgen maken over de gewelddadige dreiging die van de politieke islam uitgaat dan over de uitspraken van een Afrikaanse bisschop over homoseksualiteit.

Natuurlijk erken ik ook dat de islam een groot probleem is, en ik wil ook niet suggereren dat de voorbeelden die ik heb aangevoerd alle even bedreigend zijn. Maar het gaat mij erom heel precies aan te geven waar de eigenlijke scheidslijn loopt. Als je die tussen ons en de islam trekt, roep je een breuk op die alleen maar tot grote spanningen zal leiden.

Hoe ziet u dat voor zich, de

bestrijding van ideeën die zich tegen de waarden van de radicale Verlichting verzetten?

Het is de dure plicht van elke democratische regering om te voorkomen dat dit verzet zich in het onderwijssysteem nestelt. Dat is in Nederland wel gebeurd, en dat is een grote fout. De waarden van de radicale Verlichting dienen via het onderwijs aan alle burgers te worden meegegeven – Condorcet heeft deze vorm van staatsopvoeding al bepleit – en dat impliceert dat er voor onderwijs op christelijke, joodse of islamitische grondslag geen ruimte mag zijn. En ook in andere wetgeving kan er op geen enkele manier een uitzonderingspositie voor religieuze groeperingen worden gereserveerd. Wie tegen – bijvoorbeeld – de gelijkberechtiging van vrouwen en homo’s is, mag dat zeggen, ook wanneer hij dat vanuit religieuze overwegingen doet. Maar dat is dan ook de enige manier waarop een godsdienst het publieke domein mag betreden. Net als Spinoza zelf maak ik een onderscheid tussen gedachten en woorden – die vrij zijn – en groepsacties die gericht zijn op het uitoefenen van macht door religies. Gelovigen mogen geen pressiegroep vormen om mensen ergens toe te dwingen. Zij mogen geen macht hebben over individuen binnen of buiten de eigen groep. Daarom is de discussie over afvaligheid in islamitische kring ook zo belangrijk. Op apostasie staat binnen de islam de doodstraf. Dat druist lijnrecht in tegen ons begrip van individuele vrijheid en het recht op eigen keuzes, en dat kan

dus op geen enkele manier getoleerd worden.

Hoe reageert u op het verwijt dat die radicaal-verlichte waarden op deze manier een instrument van een nieuw soort tirannie worden?

We moeten een gemeenschappelijke moraal formuleren en handhaven. Volstrekte immoraliteit leidt tot chaos en anarchie. We hebben dus een gedeelde moraal nodig, omdat moraliteit een van de pilaren van de samenleving is, van het onderwijs en de dagelijkse omgang tussen burgers. Ik ben positief over de bijdrage die de christelijke moraal in het verleden heeft geleverd, maar die wordt niet meer breed aangehangen en kan dus niet meer als bindmiddel fungeren. We zullen dus iets nieuws moeten kiezen, en dan kan ik alleen maar vaststellen dat de radicale Verlichting een absoluut en universeel systeem van waarden heeft geformuleerd dat superieur is aan alle andere ethische stelsels. Dit is geen arbitraire uitspraak, maar een filosofisch en logisch goed onderbouwde bewering. Daarom kan ik niet zien waarom er sprake zou zijn van een nieuwe vorm van tirannie. Als iemand iets beters weet, laat hij dat dan zeggen en uitleggen.

Geloof u dat het Westen vitaal genoeg is om die waarden te benoemen en te verdedigen?

Dat is zeker niet vanzelfsprekend. We falen in moreel opzicht, omdat we onze eigen waarden slecht begrijpen en dat heeft een verzwakkend en ondermijnend effect op onze samenlevingen. Om geloof en religie te vervangen moeten we een seculiere moraal formuleren, en velen zien daar nog altijd niet het belang van in. Laat staan dat iedereen er al van overtuigd is dat die seculiere moraal gebaseerd op de waarden van de radicale Verlichting aantoonbaar beter is dan alle andere. Moraal en politiek moeten in hetzelfde uitgangspunt geworteld zijn: dat van de gelijkheid. Alle opvattingen en levensstijlen zijn gelijkwaardig, en iedereen dient dat te erkennen. Wie dat niet respecteert en actie onderneemt of zelfs geweld wil gebruiken om anderen te dwingen tot de acceptatie van hiërarchie, tot onderwerping aan of het respecteren van religieuze gevoelens, moet worden gedwongen die gelijkwaardigheid te erkennen. Want die opvatting ligt aan de basis van onze samenleving. Voor stabiliteit en democratie kan er geen andere basis zijn.

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

Volgens **Bram Peper** komt Hans Wiegel de eer toe dat hij de (on-)veiligheid als eerste op de politieke agenda heeft geplaatst. Anno 2007 zijn alle partijen overtuigd van het belang van veiligheid. Maar de overheid heeft daarop plichtmatig gereageerd met een stroom van nieuwe regelgeving en steeds meer vormen van toezicht. Deze ‘controlesamenleving’ is niet alleen erg duur, maar ook weinig efficiënt: ‘Nederland is op weg een verlamde samenleving te worden.’ Ook ex-politieman **Joop van Riessen** pleit voor een verandering in het denken over veiligheid. ‘Burgers moeten de komende jaren niet banger maar flinker worden.’ Het einde van de alles regelende overheid en de afzijdige burger.

door **BRAM PEPER**

JE ZOU HET een van de aardigste trekjes van Nederland kunnen noemen dat dit land zo laat, om niet te zeggen zéér laat tot de ontdekking is gekomen dat het welzijn van de burgers in hoge mate wordt bepaald door een veilige omgeving. Nederland is toch immers geen land – zo dachten we lange tijd over onszelf – waar boze krachten zich stevig zouden kunnen nestelen. Tot in het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw was gezagsgetrouwheid een vanzelfsprekendheid.

Natuurlijk, er waren toen ook dieven en moordenaars, uit de hand gelopen ruzies en ander ongemak, maar die hoorden – zo was het algemene gevoel – bij het leven of vonden plaats in bepaalde milieus. Maar het openbaar domein – straten en stegen, lanen en pleinen – was veilig. Mensen letten op elkaar, kenden elkaar of hadden een vermoeden van elkaars bestaan. Een ‘vreemde’ viel al gauw op. Dat kwam ook omdat de mobiliteit van de meeste mensen in die tijd nog gering was. Werk- en leefomgeving lagen dicht bij elkaar, in de meeste gevallen maximaal op fietsafstand. Weinigen hadden telefoon. Het privédomein (de eigen woning) liep als het ware over in het publieke domein.

De welvaartsexplosie die vanaf het midden van de jaren zestig inzette, maakte een groeiende communicatie (bromfiets, auto, telefoon) tussen en van mensen mogelijk, en wel over grotere afstanden. Lokale sociale verbanden – en de sociale controle die daarbij hoorde – begonnen lossere te worden.

De individualisering als gevolg van de culturele omwenteling die toen plaatsvond, maakte het publieke domein tot een gebied waar steeds meer ongekenden en onbekenden waren aan te treffen. Het openbare domein werd daardoor als onveiliger ervaren, omdat het aan niemand meer toebehoorde.

Het toezicht van de zich sporadisch vertoende politieagent was onvoldoende.

Het is de grote verdienste geweest van de toenmalige leider van de VVD, Hans Wiegel, dat hij de (on-)veiligheid – als kerntaak van de staat – op de politieke agenda heeft geplaatst. Wij schrijven de jaren zeventig van de vorige eeuw in: in het toen vooral in stedelijke gebieden heersende, progressieve klimaat kreeg hij weinig handen op elkaar. En daarmee werd veiligheid een uitgesproken rechts thema.

Maar ik herinner mij als de dag van vandaag – ik was toen lid van het landelijk partijbestuur van de PvdA – dat de toenmalige leider van de PvdA, Joop den Uyl, in de besloten kring van datzelfde partijbestuur een en andermaal een hartstochtelijk pleidooi hield om het belang van veiligheid te onderstrepen. Zijn redenering was dat met name onze mensen, onze achterban, het meest hadden te lijden onder de groeiende onveiligheid en criminaliteit. Maar aan die rechtse praat – zo vond de overgrote meerderheid van dat gezelschap (ik ben bang dat ik daar ook toe behoorde) – had de PvdA geen behoefte.

Het heeft toen nog tot de eeuwwisseling geduurd alvorens de PvdA het thema veiligheid een centrale plaats in haar gedachtegoed heeft gegeven.

Nog in 1998 werd ik van ambtelijke en politieke zijde gewaarschuwd voor het feit dat ik mij als minister van Binnenlandse Zaken in het tweede kabinet-Kok (1998-2002) had verplicht aan de ambitie om Nederland aan het einde van mijn ambtstermijn in 2002 veiliger achter te laten. Men vond die uitspraak gevaarlijk, omdat – typisch Haags – ik niet de enige verantwoordelijke bewindspersoon voor veiligheid was. Minder problematisch werd er gereageerd toen ik de eindverantwoordelijkheid op mij nam voor een goed verloop van het

BRAM PEPER (Haarlem, 1940) was van 1984 tot 1998 burgemeester van Rotterdam. Van 1998 tot 2000 was hij voor de PvdA minister van Binnenlandse Zaken in het tweede kabinet-Kok.

Europees kampioenschap voetbal in 2000, vanuit het simpele inzicht dat als er iets fout zou gaan dat uitsluitend kon liggen in de sfeer van de openbare orde (rellen, hooligans en dergelijke).

ANNO 2007 ONDERSCHIEDEN politieke partijen zich nauwelijks meer op het punt van veiligheid. Iedereen is ervan overtuigd dat een stevige inzet op het punt van veiligheid in ieders belang is, met een bijzondere verantwoordelijkheid van instanties onder het gezag van de overheid. Daarbij is het inzicht gegroeid dat in een democratie een beroep op de oplettendheid en verantwoordelijkheid van de burgers moet worden gecombineerd met allerlei vormen van professioneel toezicht in het openbare domein.

Dat laatste blijft nodig, omdat wij ervan uit moeten gaan dat mobiliteit en individualisering het publieke domein anoniemer hebben gemaakt – de meeste mensen die men er ziet, kent men niet langer persoonlijk – en dat dat proces onomkeerbaar is.

Maar ik meen wel dat de verdeling van bevoegdheden tussen Binnenlandse Zaken en Justitie – ook wel ‘stammenstrijd’ genoemd – snel herschikt zou moeten worden. Het is niet meer van deze tijd dat terrorismebestrijding onder Justitie valt, en crisisbeheersing en rampenbestrijding onder Binnenlandse Zaken – en dan nog alleen in een coördinerende rol. Omdat al deze activiteiten erop gericht zijn de bestuurlijke en maatschappelijke orde te bewaken en te bewaren, is het logisch om de verantwoordelijkheid daarvoor bij de minister van Binnenlandse Zaken te leggen. Jammer genoeg moet er kennelijk nog een ramp plaatsvinden voordat dat inzicht doorbreekt.

De onlangs naar buiten gebrachte denk-oefeningen van ambtenaren van verschillende departementen (‘Project Nationale

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

VEILIGHEID

In besloten kring hield Joop den Uyl een fel pleidooi voor meer veiligheid; hij vond dat onze achterban het meest had te lijden onder de groeiende criminaliteit. Maar aan die rechtse praat – zo vond de meerderheid van de PvdA (en ik ben bang dat ik daar ook toe behoorde) – had de partij geen behoefte

door JOOP VAN RIESSEN

JOOP VAN RIESSEN (Bloemendaal, 1943) was vanaf 1965 werkzaam bij de Amsterdamse politie, waar hij diverse hoge functies bekleedde. Tegenwoordig is hij verbonden aan het Crisis OnderzoeksTeam (COT). Zijn boek *In naam der wet. Veertig jaar bij de Amsterdamse politie* verschijnt op 20 september bij uitgeverij Nieuw-Amsterdam.

De burger moet wat flinker zijn

Veiligheid’) laten zien hoe zwak wij de aansturing van en verantwoordelijkheid voor deze overheidstaken hebben geregeld. In dat opzicht zouden we een voorbeeld kunnen nemen aan de manier waarop op dit gebied de positie en verantwoordelijkheid van de burgemeester zijn geregeld: bij calamiteiten op zijn grondgebied is de burgemeester de enige gezagsdrager aan wie de taak toevalt handelend op te treden, uiteraard met verantwoording achteraf. Nederland zou er beter voor staan als het hierboven bepleite inzicht snel in daden zou worden omgezet.

EEN VAN DE grootste kwalen van Nederland is het feit dat het maatschappelijk verkeer tussen mensen, en tussen mensen en instellingen, steeds meer wordt gekenmerkt door een geesteshouding van wantrouwen. De reden die hiervoor doorgaans, als iets onvermijdelijks, wordt gegeven, is dat de maatschappij complexer en anoniemer is geworden, waardoor dat maatschappelijk verkeer veel meer regels nodig heeft. Dat is ongetwijfeld waar, maar deze verklaring wordt al decennialang aangedragen om steeds meer regelzucht in zowel de publieke als de private sector te rechtvaardigen, met een stroom aan toezichtsprotocollen en –organen, die bijna het karakter van een industrie hebben aangenomen.

Het gevolg is dat iedereen iedereen controleert, waardoor beginselen als vertrouwen, professionele autonomie en integriteit, eigen initiatief en het onvermijdelijke risico dat daarbij hoort, op de tocht komen te staan. Zo scheppen wij een bange samenleving van bange mensen, waardoor initiatieven worden gesmoord en men vooral bezig is zich in te dekken tegen (mogelijke) fouten.

Deze controlesamenleving is ook een zeer kostbare samenleving. Nederland is

op weg een verlamde samenleving te worden. Natuurlijk, de regering is al een aantal jaren bezig de regelgeving op te schonen en te vereenvoudigen. Maar de voortgang is niet indrukwekkend; er is veel méér nodig om echt resultaten te boeken. Er is een publiek offensief en een publiek debat nodig – aansluitend op de grotere nadruk die de laatste jaren wordt gelegd op de eigen verantwoordelijkheid van de burger – om het beginsel van vertrouwen als uitgangspunt voor het maatschappelijk verkeer op de maatschappelijke agenda te plaatsen.

Een samenleving als de onze kan slechts creatieve en ondernemende krachten losmaken wanneer zij zich bevrijdt van de controlitis die haar nu in toenemende mate regeert. Het inzicht is simpel: vertrouwen als uitgangspunt, en wie dit vertrouwen beschaamt, verdient – afhankelijk van de aard en intensiteit van het geschonden vertrouwen – passende sancties.

Met vertrouwen als beginsel weten de meeste mensen heel goed wanneer zij dat vertrouwen beschamen. Ons rechtssysteem kent gelukkig nog genoeg van deze voor iedereen begrijpelijke beginselen die ons maatschappelijk verkeer regelen. En hier ligt een schone taak voor politici, die immers – volgens een fraaie definitie van politiek: ‘gezaghebbende waardenoedeling’ – geroepen zijn hier een leidende rol te vervullen.

Nederland komt er aanzienlijk beter voor te staan als onze politici hier serieus werk van zouden maken.

De politiek heeft de burger de laatste jaren volkomen verkeerd opgevoed, door te doen alsof zij alle misstanden in de samenleving wel zou oplossen, terwijl de burger zelf rustig achterover kon leunen. We zijn blijkbaar vergeten dat burgers eerst zelf moeten proberen om hun problemen aan te pakken en dat de overheid er alleen is om in te grijpen als het echt mis gaat. Bij elk nieuw incident roepen Kameren gemeenteraadsleden om het hardst om nieuwe overheidsmaatregelen en strengere straffen. En de burger ziet thuis vanuit de luie stoel op tv dat bestuur, justitie en politie weer eens hebben gefaald. Geen wonder dat het vertrouwen in de overheid zo is afgenomen en dat burgers steeds minder zelf verantwoordelijkheid nemen.

Een goed voorbeeld hiervan zijn de misdragingen van hangjongeren in de Diamantbuurt in Amsterdam. Na verschillende reportages in de media werd een climax bereikt met de aankondiging dat een aantal bewoners uit de buurt vertrok. Zij konden niet langer tegen het gepest en de vernielingen in de wijk. In de Gemeenteraad en in de Tweede Kamer werd er schande van gesproken en om aanvullende wettelijke maatregelen geroepen. ‘Straatterreur’ was de nieuwe term. Hoe is het mogelijk dat een paar ‘rotknappen’ het voor elkaar kregen dat iedereen in de buurt toe zat te kijken zonder iets te doen? Terwijl de ouders van die jongens waarschijnlijk niet eens wisten dat de ophef over hun eigen kinderen ging, was de politiek al op het hoogste niveau bezig om nieuwe wetgeving te maken.

We moeten dus terug naar een gezondere verhouding tussen burger en overheid. De verantwoordelijkheid voor de veiligheid in de buurt ligt in de eerste plaats bij de burger zelf, en pas daar waar sprake is van excessen neemt de overheid het heft

in handen. Laat er geen misverstand over bestaan: crimineel of agressief gewelddadig gedrag moet altijd door politie en justitie worden aangepakt. Het moet voor politie en justitie ook veel makkelijker worden om de lastpakken die zich blijven misdragen voor langere tijd uit de buurt weg te halen en elders te disciplineren. De kleine groep jongeren die zich structureel ernstig misdraagt, mag niet tussen de mazen van ons strafrechtelijk systeem doorzwemmen. Maar om dergelijke problemen goed aan te pakken, is dat niet genoeg.

Ik weet dat het niet makkelijk zal zijn om burgers ervan te overtuigen dat zij zelf meer op moeten treden. De gedachte is al snel: ik bemoei me er niet mee, straks heb ik een mes tussen mijn ribben. En het wordt nog veel moeilijker wanneer iemand die wél een keer optreedt, onmiddellijk door de politie wordt vastgezet als hij iets te ver is gegaan. Prins Bernhard kreeg forse kritiek toen hij de boete voor de Albert Heijn-bediende wilde betalen, maar zijn reactie was tekennend voor het enorme probleem dat in onze samenleving is ontstaan.

Toch moeten burgers de komende jaren niet banger maar flinker worden. Kleine stappen helpen: vraag bijvoorbeeld de hulp van burens of mede metro- of trampassagiers om lastpakken aan te spreken op sociaal of crimineel gedrag.

Ik zou graag zien dat Mark Rutte tijdens de algemene beschouwingen hier aandacht aan besteedt: de heropvoeding van zowel de burger als de politiek. Samenleven en samenwerken is prima, maar om de criminaliteit en overlast in ons land effectief te bestrijden, moeten we af van de afwachtende houding van zowel burgers als politie. Geen populaire boodschap misschien, maar ik hoop dat de VVD haar verantwoordelijkheid zal nemen.

& ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK Postvak IN

door **HANS CHANG**

Op weg naar de achterhoede

HANS CHANG (Amsterdam, 1945) is directeur van de Stichting voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM). Hij promoveerde als experimenteel fysicus in 1972, en hij was van 1975 tot 1984 directeur algemene beleidszaken onderzoek van het ministerie van OCW.

LEVEN IN DE moderne wereld betekent omgaan met computers, mobiele telefoons die alsmaar méér kunnen, MRI-scans in het ziekenhuis, navigatiesystemen in de auto, Airbussen en andere steeds geavanceerdere technologie. Over de hele wereld wordt daarom het belang van een goed klimaat voor wetenschap en techniek steeds meer erkend. En ambitieuze landen, die economische grootmachten willen worden of blijven, investeren daarom nu extra in onderzoek, technologie en onderwijs. Daarbij blijkt steeds duidelijker dat kennis die aanvankelijk irrelevant leek, plotse-ling van nationaal belang kan zijn: kennis van de vogeltrek bijvoorbeeld, als de vogelgriep dreigt. Of kennis van islamitische cul-turen, die argeloze politieke beslissingen had kunnen voorkomen.

In Nederland kunnen we trots zijn op de resultaten van ons wetenschappelijk onderzoek, waar in sommige vakken, zoals chemie, natuurkunde en landbouwwetenschappen, veel onderzoeksgroepen tot de wereldtop behoren. De grote vraag is nu: is ons kennissysteem klaar voor de toekomst? Alle wetenschappelijke Nobelprijzen vielen vorig jaar in de VS, en China zal binnenkort in de top drie van octrooilandden zitten: hun kopieerfase loopt dus af. Hoewel er nog geen tekenen zijn dat 'onze' multinationals als Philips, Shell, Unilever, DSM, Corus, ASML, Océ en andere hun onderzoeksactiviteiten in Nederland verminderen, gaan hun uitbreidingen en nieuwe researchcentra wel steeds vaker naar China, India of de VS. In Azië zijn de kosten minder, maar het gaat vooral om de betere kwaliteit.

Inmiddels is het tot ons parlement door-
 gedrongen dat er in ons onderwijs de laat-
 ste decennia iets grondig is misgegaan – er
 komt zelfs een enquête. Taalachterstan-
 den, schooluitval, universitaire studenten
 met te geringe vaardigheden, alsmede het
 tekort aan bèta's/technici krijgen eindelijk
 de aandacht die zij verdienen: “Voor het be-
 houd van onze welvaart moeten we slim-
 mer, handiger en beter!” Deze situatie is
 inmiddels goed beschreven in uitvoerige
 rapporten, zoals de Kennisinvesterings-
 agenda van het Innovatieplatform, het rap-

port van de Commissie Dynamisering, en de notities van de Raad van Economische Adviseurs. Aan nieuwe rapporten bestaat dan ook geen enkele behoefte. Als we geloven dat onze welvaart niet vanzelfsprekend is – zoals onze regering letterlijk schrijft – dan komt het nu op actie aan.

BREED KWEKEN, SELECTEREN

Wetenschappelijke ontdekkingen vinden plaats in het hoofd van de onderzoeker, vaak in een flits van inspiratie die niet van tevoren gepland of afgedwongen kan worden. Net als bij voetbal of tennis, moeten we talenten breed kweken en toptalent selecteren: veel meer jongeren zouden dus voor wetenschap en techniek moeten kiezen, waarna de besten extra begeleid kunnen worden. Opvallend is dat van de vijftien Nobelprijswinnaars die Nederland heeft, er negen natuurkunde hebben gestudeerd en er elf hbs hebben gedaan. In de natuurkunde is Nederland er dus in geslaagd om scholing op topniveau te ontwikkelen. Dat zou ook op andere wetenschapsgebieden nog veel meer moeten.

BETERE STURING

Als er wordt gevraagd: 'Waar op de wereld vinden we de beste kennis op gebied X?' dan moeten we ervoor zorgen dat op een aantal gebieden Nederlandse onderzoeksgroepen worden genoemd. Om dat te bereiken moeten we weten welke de beste zijn en hen voldoende armslag geven. Organisaties als NWO, FOM en STW hebben daar ervaring mee. Binnen de universiteiten moeten de interne geldstromen nog meer gericht worden op de goede onderwijs- en onderzoeksgroepen. Hiervoor moeten de universiteiten dan wel vanuit het ministerie van Onderwijs meer mogelijkheden krijgen.

EUROPESE ONDERZOEKSFACILITEITEN

Topwetenschap wordt ook steeds afhankelijker van steeds kostbaardere en geavanceerdere faciliteiten. In Europa circuleert nu een lijst van 35 grote faciliteiten en instrumenten die cruciale mogelijkheden zouden scheppen voor nieuw onderzoek: de zogenaamde ESFRI Roadmap. Zo

willen chemici, biologen en fysici bijvoorbeeld een microscoop waar met neutronen tot diep in materie kan worden gekeken – bouwkosten 1,2 miljard euro. Het ambitieniveau van Zweden (negen miljoen inwoners) is om jaloers op te worden: een voormalige minister van Financiën trekt op dit moment met 500 miljoen euro in de binnenzak door Europa om medeaandeelhouders te werven voor de bouw ervan. De Nederlandse regering zou de ambitie moeten hebben om enkele van deze grote projecten naar ons land te halen.

ACADEMISCH GEVORMDE VWO-LERAREN

Het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs heeft leraren nodig die aan een universiteit hebben kennism gemaakt met wetenschappelijk onderzoek, en die als ambassadeurs van hun vakgebied kunnen fungeren.

IN HAAR RAPPORT roept de Commissie Dynamisering op tot substantiële extra investeringen in de kwaliteit van de Nederlandse wetenschap en het onderwijs. Maar ondanks brede maatschappelijke steun ziet het er niet naar uit dat onze voorstellen op de Derde Dinsdag door de overheid zullen worden overgenomen. Eenzelfde lot lijkt de Kennisinvesteringsagenda van het Innovatieplatform beschoren. De maatregelen om schoolboeken gratis te maken, de leraren-salarissen te verhogen en kinderopvang voor scholen te verplichten kosten geld, maar ze leiden niet tot beter onderwijs. De Duitse regering bijvoorbeeld heeft 1,9 miljard euro extra toegevoegd aan haar al forse onderzoeksbudgetten. De Deense regering wil de universitaire budgetten – op basis van plannen en herstructureringen – in vier jaar tijd met 40 procent verhogen. De Ierse regering heeft dit jaar 1 miljard extra toegezegd. Niets van dien aard in Nederland.

Om te voorkomen dat Nederland in de huidige kenniseconomie afglijdt naar de achterhoede, moet nu actie worden ondernomen: er moet structureel veel meer geld worden besteed aan onderwijs en onderzoek. Daarnaast moet het geld beter worden verdeeld.

Postvak IN

WILDE IDEEËN

Uitvindingen worden niet zelden geassocieerd met een door witte jassen bevolkt laboratorium van een enorm bedrijf of met het zolderkamertje van een wereldvreemde knutselaar. Toch is de dagelijkse werkomgeving van de meeste uitvinders die ik als octrooigemachtigde tref niet het immense laboratorium of het benauwde zolderkamertje, maar een middelgroot of klein bedrijf. Ik heb inmiddels veel Nederlandse bedrijven leren kennen die niet zo bekend zijn als Shell, Philips en Unilever, maar die een onschatbare bijdrage leveren aan de wereldwijde technologische vooruitgang. Of ze zich nu bezighouden met compressoren, kasverlichting, melkrobots of pijpenlegschepen, dergelijke bedrijven hebben een paar zaken met elkaar gemeen. Allereerst weten ze precies waar ze mee bezig zijn. Ze begrijpen hun technologie, weten wat er bij hun klanten leeft en kennen hun concurrenten van haver tot gort. Ze maken op een verstandige manier gebruik van octrooien om hun investeringen in innovatie terug te verdienen en ze leren van de octrooien van hun concurrenten. Daarnaast hebben ze lef en de ambitie om de beste te zijn. Maaiveld? Nooit van gehoord. Bij dergelijke bedrijven zie je ambitieuze, intelligente mensen groeien in hun vak en in hun verantwoordelijkheden, waarbij ze het bedrijf bijna als vanzelf in hun persoonlijke groei meenemen.

Helaas hoor ik soms ook over bedrijven waarin ambitieuze en creatieve mensen in hun groei belemmerd worden door starre interne verhoudingen, formeel of informeel. Ideeën worden genegeerd omdat ze te revolutionair zouden zijn, of simpelweg omdat ze niet afkomstig zijn van de baas. Mensen die niet de mogelijkheid krijgen om dingen uit te proberen of om fouten te maken, wordt de kans ontnomen om van hun successen en hun fouten te leren. En hun bedrijf leert dan niet met ze mee.

Juist bedrijven waarin mensen de ruimte krijgen creatief te zijn en ideeën te onderzoeken die buiten de gebaande paden liggen, doen het vaak goed. Zoals het bedrijf dat begon met contractresearch, onderzoek in opdracht van bedrijven of universiteiten, en daarvoor slimme gereedschappen ontwikkelde. Nu doet het naast onderzoek voor anderen ook onderzoek op eigen initiatief naar bijvoorbeeld biobrandstoffen en verkoopt het zijn gereedschappen aan andere geavanceerde laboratoria. Of het ontwerp bureau waar de ontwerpers tien procent van hun tijd mogen besteden aan zelfbedachte projecten. Die projecten hebben al meer dan eens geleid tot succesvolle producten. Dus als u morgen een collega tegenkomt die soms wat wilde ideeën heeft, luister dan naar hem!

Nyske Blokhuis
 octrooigemachtigde bij EP&C te Rijswijk

ERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK & KENNIS & ONDERZOEK &

Ambitieuze landen die economische grootmachten willen worden of blijven, zullen moeten investeren in kennis en onderzoek. Is het Nederlandse kennissysteem klaar voor de toekomst? **Hans Chang** constateert dat gratis schoolboeken en kinderopvang niet per se leiden tot beter onderwijs; als we nog eens een Nobelprijswinnaar willen hebben, moet het budget voor het topniveau omhoog. **Frits van Oostrom** ziet de voordelen van laagdrempelig onderwijs wel, maar ook hij vindt: ‘Sociaal gevoel is oké, maar we moeten het hebben van excellente studenten.’

Op jacht naar de voorhoede

INTERVIEW MET FRITS VAN OOSTROM

Groei, dat is een thema waar ik als man van slechts 1 meter 70 wel iets mee heb! Zoals bekend zijn de meeste dictators en massamoordenaars kleine mannen geweest. Gelukkig heeft mijn compensatie zich langs de weg van de intellectuele groei voltrokken, waarbij ik veel te danken heb aan het goede onderwijs dat ik heb genoten. Bovendien was mijn vader neerlandicus en een intellectueel begaafde man. Hij zat voor de VVD in de gemeenteraad van Leiderdorp, en hij was voorzitter van het bestuur van de openbare school – in een tijd dat Leiderdorp nog zeer confessioneel was, terwijl de VVD er nu de grootste partij is. Ik ben dus een zondagskind, met een talent op een zeer specifiek gebied, dat ik met veel volharding en discipline tot het uiterste heb willen benutten. Gelukkig heb ik kinderen, die mij voor een al te eenzijdige oriëntatie behoeden en daarmee balans en ook persoonlijke groei in mijn leven brengen! Maar ik ben geen voorbeeld van iemand uit een kansarm milieu die via het onderwijs de sociale ladder heeft kunnen opklimmen. Alhoewel het bieden van die mogelijkheid natuurlijk een van de meest positieve kanten van ons onderwijssysteem is.

Hoe beoordeelt u dat onderwijssysteem eigenlijk?
Laten we om te beginnen de goede kanten ervan waarderen. Het is heel erg Nederlands, en het past bij onze identiteit en geschiedenis, maar ook mensen van Amerikaanse topuniversiteiten – waar ik veel mee op heb – zien de positieve kanten van ons stelsel. En dan bedoel ik drie dingen. Ten eerste: ons onderwijs is laagdrempelig. Iedereen met vwo kan naar de universiteit. Ten tweede is ons onderwijs van een behoorlijk niveau. En ten derde zijn de kosten van ons onderwijs relatief gering.

Maar al deze positieve kanten van ons systeem hebben ook hun schaduwzijden.

Laten we het rijtje langslopen. Wat is volgens u het nadeel van die laagdrempeligheid?
Ontzettend veel jonge mensen kunnen elk jaar aan een universiteit gaan studeren. De populatie aan de universiteiten is dus zeer divers: je hebt heel veel matige studenten en ook heel goede, briljante studenten. Selectie aan de poort is erg on-Nederlands, en dat heeft dus weinig kans van slagen, alhoewel we het best eens aan één universiteit zouden kunnen proberen. Maar we hebben nu voor al die studenten een en hetzelfde onderwijsaanbod, het *one-size-fits-all*-model. In dat zwembad moeten we de betere studenten niet eindeloos laten watertrappelen in afwachting van de meute. Ik ben dan ook erg voor de introductie van een *honours*-traject, een specifiek, hoger programma voor een selecte groep goede studenten, als integraal onderdeel van elke studierichting. Ook het student-assistentenschap moeten we weer rehabiliteren. Als ik terugkijk, kan ik alleen maar vaststellen dat mijn eigen groei als academicus is begonnen toen ik een paar jaar assistent was van de Utrechtse mediëvist W.P. Gerritsen.

Uw tweede punt verrast me: dat u ons onderwijs van een ‘behoorlijk niveau’ noemt, terwijl u zelf hebt vastgesteld dat een tekort aan ontwikkeling ertoe heeft geleid dat we ‘heel weinig gevoel van kader hebben en wat dat betreft gedes-oriënteerd in de wereld staan’.
Het probleem met het niveau van ons onderwijs is dat de scholing wel goed is maar dat we slecht zijn in de vorming. We leiden goede tandartsen, natuurkundigen en informatici op. Maar mede als

door BART JAN SPRUYT

gevolg van de massaliteit van het onderwijs – geen hoogleraar ontvangt thuis nog studenten op de thee – is de opleiding tot een academisch gevormd, algemeen ontwikkeld persoon ver achter gebleven. Hoe we dat moeten oplossen? Laten we eens goed kijken naar *liberal arts*- en *Great Books*-programma's zoals Angelsaksische universiteiten die kennen. Iets in die geest kan best. We hebben ook het risico durven nemen door een paar mensen een canon van de Nederlandse geschiedenis te laten opstellen. Laten we daarom ook deze discussie aandurven en die gewoon met elkaar gaan voeren. Wat dat betreft zie ik graag wat meer ondernemersgeest in de universitaire wereld. Wat hier ook een rol speelt, en dat is ook een zwakte van het systeem, is de te grote hoeveelheid schotten in het onderwijs. Ook dat is natuurlijk heel Nederlands: de verkavelde polder, met veel hekjes en schrikdraad. De specialisatie heeft daarmee microscopische proporties aangenomen, met als gevolg dat een student scheikunde niet snel colleges muziekgeschiedenis zal gaan volgen – en als hij daar al zin in heeft, wordt het vanuit het systeem sterk ontmoedigd.

En de kosten van ons systeem noemt u ‘relatief gering’?
Ja, het systeem is niet heel duur en dat is natuurlijk mooi. Maar tegelijkertijd is het systeem door allerlei bezuinigingsronden van de afgelopen jaren wel wat te goedkoop geworden. Politici ondertekenen wel allerlei mooie verklaringen, zoals die van Lissabon, maar ze stoppen hun geld niet waar hun mond zit. Er wordt heel veel geld rondgestrooid voor losse projecten. Ik zou zeggen: wees niet zo gericht op het snelle scoren, maar investeer structureel en fundamenteel in de basis van het onderwijs, ook al is dat poli-

tiek niet zo sexy. Laat ik een voorbeeld geven. De verhouding staf-student was in Nederland vorig jaar 1:19. Dus voor elke groep van negentien studenten was er één docent. Dat wordt elk jaar met één slechter. De verhouding dit jaar is 1:20. En er zijn studierichtingen, zoals communicatiewetenschappen, waarin de verhouding 1:80 is. Dan krijg je dus als vanzelf niksige vakken. Laten we daarom investeren in meer en beter personeel aan onze universiteiten. Maar om de een of andere reden is het de universiteiten nog niet gelukt de politiek hiervan te overtuigen.

Welke veranderingen zou u nog meer willen zien?
Ik zou bepaalde vormen van dirigisme in het onderwijs graag doen afnemen. Ondernemers eisen altijd veel ruimte en vrijheid voor zichzelf op; laten ze dan niet boven het onderwijs gaan hangen met gezeur over het te grote aantal universiteiten of studierichtingen als kunstgeschiedenis. Wat de behoefte aan een bepaald soort studenten is, is moeilijk meetbaar. Dat hebben we gezien bij de tandartsenopleidingen – waarvan er in de jaren tachtig twee van de vijf werden opgeheven, waarna er snel weer één moest worden geopend omdat er te weinig tandartsen bij kwamen. Als iets nou meetbaar zou moeten zijn, dan is het de behoefte aan tandartsen. Maar zelfs dat bleek in de praktijk heel moeilijk, en dat geldt dan zeker voor vakken als klassieke talen en kunstgeschiedenis, waarvan de behoefte nog veel minder goed meetbaar is. Laten we afstappen van het planeconomische denken en hier de markt zijn werk laten doen, die de aanwezigheid van te veel kunsthistorici vanzelf afstraft. Waar we ook slecht in zijn, is in het levenslang leren. We verspil-

PROF. DR. FRITS VAN OOSTROM (1953) is president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is als universiteitshoogleraar verbonden aan de Universiteit Utrecht. Hij schreef enkele bekende en meermaals bekroonde boeken over de geschiedenis van de Middelnederlandse letterkunde, waaronder *Stemmen op schrift* (Bert Bakker, 2006), het eerste deel van een nieuwe geschiedenis van de Nederlandse literatuur. Hij was voorzitter van de commissie die vorig jaar de Nederlandse canon opstelde.

len, hoe gek dat ook klinkt, ons onderwijs uitsluitend aan jonge mensen, die door de verkorting van de studieduur ook steeds jonger afstuderen – we jagen ze door het onderwijs heen alsof een studie niet meer is dan een kostenpost! – en die in de toekomst langer moeten gaan werken. Dat betekent dat zij tussen hun 23ste en 70ste jaar alleen maar zullen werken. Het moet veel normaler worden om regelmatig terug te keren naar het onderwijs. Laten we ons systeem dus opener maken, zowel tijdens de studie als daarna. Nu zitten er vooral bij avondcolleges veel ouderen, een tandarts bijvoorbeeld die Arabisch studeert, maar die mensen zitten daar uitsluitend voor de hobby.

Ziet u al een kentering naar de door u gewenste richting?
Laat ik die vraag met een anekdote beantwoorden. Halverwege de jaren tachtig was er een hoogleraar rechten, Schermers, die bij hem aan huis aan een select groepje studenten colleges gaf. Dat stuitte op wantrouwen, en al helemaal toen men erachter kwam dat de naam die de hoogleraar aan dit groepje gaf – *Mordenate* – ‘*more than eight*’ betekende. De bijeenkomsten waren dus alleen bedoeld voor studenten die gemiddeld hoger dan een acht scoorden! Destijds leidde dit bijna tot een berisping, nu zou men zeggen dat die man visionair is geweest. We hebben nu zelfs een PvdA-minister van Onderwijs bij wie het woord ‘excellentie’ in de mond bestorven ligt. Sociaal gevoel is oké, maar we moeten ook beseffen dat we het moeten hebben van excellente studenten, en dat ons onderwijs er niet op ingericht mag zijn om die alleen maar een kopje kleiner te maken.

BELASTING

BELASTING

BELASTING

BELASTING

BELASTING

Verlaag de belasting, vertrouw de civil society

FNV-VOORZITTER AGNES JONGERIUS speelde onlangs in op gevoelens van jaloezie met het voorstel om een ‘graaitaks’ in te voeren om topinkomens af te romen. De SP heeft lang gepleit voor een toptarief van 72 procent. In april pleitte PvdA-Kamerlid Paul Tang ook voor een verhoging van het toptarief, van 52 naar 55 procent voor salarissen boven de 250.000 euro, en de ministers Wouter Bos en Piet Hein Donner veroordeelden de hoge beloningen in het bedrijfsleven. Veel Nederlanders vinden hoge bonussen immoreel of zelfs, in de woorden van voormalig premier Wim Kok, ‘exhibitionistische zelfverrijking’.

In plaats van te klagen over hoge salarissen en op te roepen tot hogere belastingen, zou het publieke debat zich beter kunnen richten op de vraag hoe meer geld terug kan vloeien naar de Nederlandse civil society. De civil society is het weefsel van instellingen, liefdadigheidsorganisaties, goede doelen, verenigingen en andere samenwerkingsverbanden van mensen, families en buurt- en stadgenoten. Een krachtige civil society – en niet een almachtige overheid, in stand gehouden door hoge lasten en afgedwongen solidariteit – is het kenmerk van een gezonde, solidaire samenleving. Voor het afschuiven van zoveel verantwoordelijkheid op de overheid, betalen Nederlanders niet alleen een hoge prijs in de vorm van inefficiëntie en hoge lasten: het ondermijnt ook de vrijwillige liefdadigheid in Nederland.

In de woorden van Theo Schuyt, hoogleraar Filantropische Studies aan de VU Amsterdam: “Wat betalen wij als we *niet* op sociale zekerheid bezuinigen? Een paar

euro aan hogere belastingen? Nee, we betalen meer. We offeren de mogelijkheid van vrijwillige liefdadigheid op. Gedwongen liefdadigheid – want dat is het – is geen compassie met onze medemens. De prijs die we betalen, is goed te doen op een manier die werkelijk telt.”

OP DIT MOMENT vervult de Nederlandse overheid veel taken die op veel efficiëntere wijze verricht zouden kunnen worden door liefdadigheidsinstellingen en vrijwilligersorganisaties, bestaande uit onafhankelijke, zelfstandige burgers.

In 2005, het laatste jaar waarvan in Nederland statistieken over liefdadigheid bestaan, werd er bijna 4,4 miljard euro gegeven aan goede doelen door burgers en bedrijven, 0,9 procent van het bbp. In de Verenigde Staten was dit het afgelopen jaar 2,2 procent, waarvan 83 procent door individuen. Als Nederlanders net zo veel zouden geven als Amerikanen, zou er in Nederland in 2005 meer dan 10 miljard euro zijn weggegeven in plaats van 4,4 miljard euro. Waarom wordt er in de VS zo veel meer gedoneerd? Er zijn drie hoofdredenen.

Ten eerste: Er wordt veel verdiend aan de top, en dat mag ook. Bill Gates is het bekendst, maar er zijn vele anderen. Sandy Weill, de voormalige topman van de Citigroup, gaf de afgelopen jaren 27,4 miljoen dollar aan Carnegie Hall, voor de oprichting van een Instituut voor Muzikaal Onderwijs, en 100 miljoen dollar aan de School voor de Geneeskunde van Cornell University. Stanley Anderson doneerde vorig jaar 150 miljoen dollar aan de presbyteriaanse kerk. Investerder Warren Buf-

door JURGEN REINHOUDT

Dat vermogende personen uit vrije wil maatschappelijke instellingen en cultuur steunen, is een teken van een sterke samenleving, waarin niet gedwongen solidariteit, maar liefde voor de medemens de leidraad vormt

fett doneerde maar liefst 1,9 miljard dollar aan goede doelen, en hij zegde een verdere 43 miljard dollar toe. Het echtpaar Sandler doneerde 1,3 miljard dollar aan een nieuwe stichting voor onderzoek naar astma, malaria en de dodelijke ziekte van Chagas. Enzovoort. Zonder grote rijkdom geen grote liefdadigheid.

Ten tweede: de Amerikaanse fiscus bevordert filantropie. In de VS zijn donaties aan goede doelen belastingaftrekbaar, tot een bedrag van 50 procent van het bruto inkomen. Als iemand meer dan 50 procent van zijn bruto inkomen doneert, is het overschot aftrekbaar in de vijf fiscale jaren die volgen. In Nederland is de grens van het aftrekbare bedrag slechts 10 procent van het bruto inkomen, en daarnaast bestaat er een drempel van 1 procent van het verzamelinkomen vóórdat donaties aan goede doelen aftrekbaar worden. Deze drempel werkt donaties flink tegen. Ter illustratie: als een Nederlander 70.000 euro verdient, is de drempel voor de giftenaftrek 700 euro. Als die Nederlander 1000 euro per jaar aan goede doelen weggeeft, is dus slechts 300 euro aftrekbaar.

De verandering van het schenkingsrecht in 2006, waardoor goede doelen in Nederland geen belasting meer hoeven te betalen over donaties die zij ontvangen, was een stap in de goede richting, maar het is onvoldoende. Om de civil society in Nederland een krachtige impuls te geven moet de aftrekbare drempel van 1 procent afgeschaft worden. Bovendien moet het maximum percentage dat in Nederland belastingaftrekbaar is, verhoogd worden van de huidige 10 procent naar 40 of 50 procent van het bruto inkomen. Dit zou het doneren van grote bedragen veel aantrekkelijker maken voor grootverdieners.

En ten derde: de Amerikaanse cultuur moedigt particuliere liefdadigheid sterk aan. Amerikaanse burgers weten dat de overheid niet alles doet, en ook niet alles móet doen. Met deze mentaliteit doen Amerikanen ook ontzettend veel aan vrijwilligerswerk.

Bovendien is het toptarief in Nederland 52 procent op wat er boven 53.065 euro wordt verdiend. Ter vergelijking: in de VS is het federale toptarief ‘slechts’ 35 procent op inkomen dat boven 349.700 dollar wordt verdiend (exclusief lokale en deelstaatsbelastingen, weliswaar). Om de civil society een krachtige impuls te geven is het niet voldoende om doneren aan goede doelen fiscaal aantrekkelijker te maken: burgers moeten duidelijk merken dat zij meer geld te besteden hebben. Hiervoor zijn belastingverlagingen – in alle schijven – onontbeerlijk. Families die worden beknelde door hogere lasten, inclusief families met hoge inkomens, kunnen niet bijdragen aan een dynamische civil society.

JURGEN REINHOUDT is verbonden aan het American Enterprise Institute in Washington, D.C.

IN NEDERLAND IS er nog een ander probleem. Achter de bemoeizuchtige overheid schuilt een sterk wantrouwen in de civil society om maatschappelijke problemen op te lossen. De politicoloog Remko van Broekhoven verwoordt het standaardverhaal van de linkse elite wanneer hij zegt: “De échte aanpak van de armoede kan alleen worden afgedwongen door grote groepen mensen... Liefdadigheid brengt geen duurzame verandering. Het houdt de armoede in stand, wat het ook op korte termijn doet. Revolutionairen doen niet aan liefdadigheid, revolutionairen doen aan revolutie.”

Maar in werkelijkheid is het precies andersom: goede particuliere liefdadigheid is er juist op gericht om mensen uit de armoede te helpen, terwijl veel overheidsprogramma’s een passieve, langdurige afhankelijkheid scheppen. Saillant is dat aan de linkerzijde van het politieke spectrum, waar men graag gelooft in het goede van de mens, het gebrek aan vertrouwen in de kracht van liefdadigheid het grootst is.

Voordat de overheid zo groot werd, was de liefdadigheidssector in Nederland zeer invloedrijk. Een redelijke vraag is of die sector zijn voormalige grootte terug zou vinden als de overheid weer taken zou gaan afstoten. Zouden Nederlandse maatschappelijke instellingen de draad weer oppakken? Het antwoord is vrijwel zeker ja, mits de overheid burgers en bedrijven daartoe de ruimte biedt door het opheffen van de huidige fiscale obstakels.

De cultuuruomslag die nodig is om een grotere rol voor de civil society te bewerkstelligen is namelijk al in volle gang: er wordt steeds minder van de overheid verwacht en steeds meer van zelfstandige burgers. Joop van den Ende, die de Van den Ende Foundation voor kunst en cultuur oprichtte, met een jaarlijks budget van circa tien miljoen, is een uitstekend voorbeeld van waar Nederland naartoe moet. Dat vermogende personen uit vrije wil maatschappelijke instellingen en cultuur steunen, is een teken van een sterke samenleving, waarin niet gedwongen solidariteit, maar liefde voor de medemens de leidraad vormt.

Op dit moment is de Nederlandse civil society nog een schaduw van wat zij zou kunnen zijn als de overheid de lasten zou verlichten, overtollige maatschappelijke taken zou afstoten, doneren fiscaal aantrekkelijk zou maken, het toptarief en andere belastingschijven zou verlagen en topsalarissen marktconform zou laten stijgen. Dat zou een zegen zijn zowel voor de kunsten, voor maatschappelijke instellingen en de armen als voor de samenleving als geheel.

BELASTING	BELASTING	BELASTING	BELASTING	VERLAGING
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

De overheid vervult veel taken die op efficiëntere wijze verricht zouden kunnen worden door liefdadigheidsinstellingen en vrijwilligersorganisaties. Niet alleen kost die bemoeizucht Nederlanders te veel belastinggeld, ook wordt volgens **Jurgen Reinhoudt** op die manier de civil society – het sociale weefsel van maatschappelijke initiatieven – in Nederland ondermijnd. Daarnaast oppert **Bas Mouton** drie praktische voorstellen om de belastingen in de hand te houden. ‘Dwing overheidsorganisaties om jaarlijks vijf procent van hun activiteiten te staken.’

BAS MOUTON

De belasting wordt duur betaald

Bas Mouton is medeoprichter van Belastingbetalers.nl, een vereniging voor en door belastingbetalers.

Droomt u wel eens van een toekomst waarin de overheid twee keer zo groot is als nu? Wees gerust: daar hoeft u niet eens zo heel veel nachtjes voor te slapen. In de afgelopen dertig jaar zijn de collectieve uitgaven met gemiddeld 2,6 procent (Bron: CPB) per jaar gestegen. Als die trend zich doorzet, betekent dit dat de overheid elke 26 jaar verdubbelt. Willen we dat eigenlijk wel?

In mijn studententijd was ik lid van een vriendenclub van acht personen. Wij hadden een gemeenschappelijke rekening, waar we maandelijks 25 gulden op stortten. Wat een discussies leverde dat op! Was die 25 gulden niet te hoog? Mocht er van de rekening gedronken worden als één iemand er niet bij was? Tot hoe laat mocht dat dan? Het antwoord op deze vragen bleek in de praktijk vooral af te hangen van twee factoren: 1) of er nog geld op de rekening stond, en 2) of de penningmeester zelf aanwezig was. Als hij er was en we hadden nog geld, dan dronken we op de clubrekening en anders niet.

Zo werkt het in de politiek ook. Er wordt veel gediscussieerd over de vraag wat wel en wat niet uit de gemeenschappelijke middelen betaald moet worden. En uiteindelijk gebeurt iets als 1) er financiële ruimte is, en 2) één of meerdere coalitiepartijen het bestedingsdoel belangrijk vinden voor de eigen achterban.

Toch is er een belangrijk verschil tussen de vriendenclub en de politiek. Bij een vriendenclub regeert het gezond verstand. Daarom is een verhoging van de bijdrage moeilijk door te voeren. Een voorstander van een verhoging zal met heel sterke argumenten moeten komen om de anderen te overtuigen. In de politiek is een jaarlijkse verhoging een gegeven. Als de economie groeit, stijgen ook de overheidsinkomsten. Dat automatisme werkt, ongeacht welke partijen in de regering zitten. Linkse partijen vergroten de overheid een beetje meer, en rechtse partijen een beetje minder. Juist dat automatisme zou doorbroken moeten worden. Nederland zou meer als een vriendenclub moeten opereren en zichzelf moeten afvragen: is dat nou wel echt nodig?

Ik heb drie praktische voorstellen om het gezonde verstand van een vriendenclub te introduceren bij de Nederlandse overheid. Iedere politicus kan zich hiervoor hard maken: links of rechts, lokaal of landelijk.

Mijn eerste voorstel: laat bij ieder plan waar overheidsgeld voor nodig is, een berekening opnemen hoeveel het kost per belastingbetaler. Een voorbeeld: de kwijtschelding van de schuld aan de Nederlandse Antillen kost ruim twee miljard euro. Dat is een moeilijk bedrag om te bevatten. Wat te denken van: de kwijtschelding kost 125 euro per Nederlander. Ah, dat kunnen we allemaal volgen. Daar kunnen we een mening over hebben, net zo-

als we kunnen beoordelen of vijftig euro een redelijk bedrag is voor een etentje met vrienden. Nog mooier zou het zijn om ook te laten opnemen hoeveel de gemiddelde ontvanger krijgt in het voorstel. Op de Nederlandse Antillen wonen 183.000 mensen. De gemiddelde Antilliaan ontvangt ongeveer 11.000 euro. Nu kan de volksvertegenwoordiging een keuze maken: is het verstandig iedere Nederlander 125 euro te laten betalen om iedere Antilliaanse Nederlander 11.000 euro te geven?

Mijn tweede voorstel is om overheidsorganisaties jaarlijks te verplichten een vast percentage (bijvoorbeeld 5 procent) van hun activiteiten te staken. Dat klinkt wat radicaal, maar dat valt wel mee. Bij een vriendenclub houden activiteiten waar geen behoefte aan is vanzelf op. Als minder mensen komen opdagen, willen de niet-verschijnende vrienden al heel snel niet meer meebetalen. Het probleem van overheden is dat eenmaal begonnen activiteiten de neiging hebben door te gaan en door te gaan en door te gaan. Diegenen die ervoor betalen, hebben dat – anders dan bij een vriendenclub – nauwelijks in de gaten. Milton Friedman zei het al: “Niets is zo permanent als een tijdelijk overheidsprogramma.” Dwing ambtelijke organisaties daarom jaarlijks met bezuinigingsvoorstellen te komen ter waarde van een vast percentage van de begroting. Natuurlijk zullen ze even tegensputteren: zeggen dat het weliswaar een goed idee is, maar dat het bij hen net niet kan. Maar wie vasthoudt aan deze regel, creëert jaarlijks echt financiële ruimte voor nieuw beleid.

Laten we tot slot op een andere manier definiëren wat een belastingverhoging is. Als iemand zou voorstellen om de contributie van uw club te verhogen van 100 euro naar 105 euro, dan is dat een verhoging van vijf euro, nietwaar? Maar de overheid denkt in belastingpercentages! Die zou zeggen: gemiddeld bent u allemaal 5 procent meer gaan verdienen, dus de belastingen zijn gelijk gebleven. Door een andere definitie van een belastingverhoging te hantieren, halen we het automatisme eruit dat de overheid elke generatie verdubbelt. Voortaan is een belastingverhoging dus gewoon elke euro die de overheid meer int dan het jaar daarvóór. Politici moeten dan met heel goede argumenten komen om de belastingbetaler te overtuigen van de noodzaak van een grotere overheid.

Mijn hoop is dat Nederland het gezond verstand van een vriendenclub terugvindt. Om dat te bevorderen, heb ik samen met Joan Arensman de vereniging Belastingbetalers.nl opgericht. Het wordt tijd dat de belastingbetaler zich laat horen in het publieke debat. Als u dat ook vindt, wordt dan vandaag nog lid.

Gratis natuurlijk: www.belastingbetalers.nl.

Postvak IN

VAN ONTVANGER NAAR BETALER

Van ontvanger naar betaler. Dat is wat er gebeurt als je uit de WW (de werkloosheidswet) komt en voor jezelf gaat beginnen. Mijn vader heeft een paar jaar geleden na een korte tijd in de WW besloten om voor zichzelf te gaan beginnen. Dat is toe te juichen. Mensen die iets van hun leven willen maken in plaats van de hand op te houden. De belastingdienst lijkt dit echter ook toe te juichen, maar dan op een heel andere manier. Afgelopen maand stroomden de blauwe enveloppen binnen. Definitieve aanslag over 2005, voorlopige aanslag 2006 en alvast de aanslag over 2007. Als er iets startende ondernemers stimuleert om weer de WW in te gaan, dan is dit het wel. Ik kan me voorstellen dat ondernemingen belasting moeten betalen. Maar ik kan me niet voorstellen dat er ook maar iemand tegen het idee is om startende ondernemers meer tegemoet te komen. Want in plaats van hen te belonen voor het feit dat ze niet op kosten van de samenleving leven, worden ze nu gestraft. Is het niet een idee om ervoor te zorgen dat beginnende ondernemers twee of drie jaar lang het WW-bedrag kunnen aftrekken van de belasting? Dit is een ideale stimulans voor mensen die eigenlijk voor zichzelf willen beginnen, en een win-winsituatie: de samenleving hoeft uiteindelijk minder uit te geven aan WW-uitkeringen, en de ondernemer heeft de tijd om zijn zaken goed op gang te krijgen.

Bert Linker

MARK RUTTE

Epiloog

De maatregelen van het rood-gereformeerde kabinet dat volgende week zijn Miljoenennota presenteert – met veel lastenverzwaringen en bedilzucht – zie ik als een dreigende reprise van een economie van stagnatie

IN MIJN PROLOOG op dit nummer heb ik al de nodige positieve woorden aan *Opinio* gewijd. Eén aspect van dit blad is echter nog niet aan bod gekomen, en dat is het uiterlijk. Italië heeft een roze krant, *La Gazzetta dello Sport*, en sommige financiële kranten neigen ernaar, maar in Nederland is dit uiterlijk uniek. Daarmee is *Opinio* duidelijk anders, en dat is voor mij de rode draad, of zo u wilt, de roze draad in dit nummer. Durf op te vallen. Laat mensen bijzonder zijn.

Helaas is dit meer een oproep van de verschillende auteurs dan een beschrijving van de Nederlandse werkelijkheid. Bijna alle auteurs beklagen zich over de hang naar middelmatigheid, het *one-size-fits-all*-denken, zoals Frits van Oostrom het noemt. Het lijkt soms wel alsof we in Nederland allergisch zijn voor succes. Die cultuur moet doorbroken worden – door onszelf en door de politiek.

Het calvinisme heeft Nederland veel gebracht. De socioloog Max Weber zag de theologie van Calvijn – en dan vooral het daaraan gekoppelde arbeidsethos – als een van de redenen waarom het kapitalisme zo’n succes is geworden. Maar het calvinisme heeft ook een schaduwkant. De gepredikte soberheid kan nog beschouwd worden als een deugd, maar ze kan ook omslaan in benepenheid en middelmatigheid. Juist die kant van het calvinisme lijkt de geschiedenis meer te hebben overleefd dan het protestantse arbeidsethos.

In die erfenis ligt de eerste oorzaak van de Nederlandse obsessie met ‘gewoon doen’ en het wantrouwen tegen mensen die zich zelfbewust onderscheiden. Maar er is een tweede traditie die daaraan heeft bijgedragen. Van de jaren vijftig tot en met de jaren zeventig speelde de sociaal-democratie een dominante rol in de politiek. Vooral ten tijde van de radicalisering van de sociaal-democraten in de jaren zestig (Nieuw Links), culminerend in het kabinet-Den Uyl, werd een stroming dominant die bijzonderheid, succes en excelleren vanuit economisch perspectief wilde bestrijden. Winst maken en geld verdienen golden als asociaal, en de overheid had als belangrijkste taak het geld in de samenleving te herverdelen. De strijd tegen inkomensverschillen werd de grootste politieke prioriteit.

Natuurlijk zijn de hoogtijdagen van calvinisme en radicale sociaal-democratie voorbij. Maar de erfenis van beide stromingen is nog aanwezig, en sinds dit jaar vormen de erfgenamen van deze stromingen het kabinet. En dat belooft weinig goeds voor de wens van de auteurs om in Nederland te ontsnappen aan de middelmaat, om onderwijs en economie zo in te richten dat mensen niet verleid worden om zich aan te passen aan de massa, maar om zich juist te onderscheiden en het beste uit zichzelf te halen. Het belooft ook weinig goeds voor het overkoepelende thema van dit nummer: groei. Want voor groei is het juist nodig dat we bijzondere mensen koesteren, prestaties belonen en de middelmaat niet als maatstaf nemen. Om die reden ben ik ook blij met de bijdrage van Ad Verbrugge aan dit nummer. Hij benadrukt – zoals Bert Keizer dat doet met betrekking tot de zorg – het belang van vakmanschap in het onderwijs. Vakbekwame docenten moeten hun leerlingen weer de ‘gedeelde vormen’ bijbrengen die voor hen noodzakelijk zijn om later als burger volwaardig te kunnen participeren in een moderne samenleving. Dat is de basis.

Auke van der Woud laat zien hoe een land niet alleen door goed onderwijs maar ook door goede politiek en verstandige beslissingen op het terrein van infrastructuur (in de brede zin van het woord) de voorwaarden voor groei kan scheppen. Het liberalisme is in de tweede helft van de negentiende eeuw hiervoor van grote betekenis geweest. De nieuwe Grondwet van Thorbecke schiep de kaders voor dynamiek, groei en modernisering, en maakte een einde aan een ‘economie van de stagnatie’.

De maatregelen van het rood-gereformeerde kabinet dat volgende week zijn Miljoenennota presenteert – met veel lastenverzwaringen en bedilzucht – zie ik als een dreigende reprise van zo’n economie van stagnatie. Evenals toen is ook nu een liberale impuls voor ruimte en groei van levensbelang. Voor zo’n politiek van ruimte, groei en vertrouwen is in de eerste plaats een stevig tegenwicht vereist tegen pleidooien voor ‘consuminderen’, vertragen en andere linksige theorieën die groei niet als oplossing maar als probleem zien.

Laten we daarvoor gewoon de feiten laten spreken. Het bevorderen van economische groei is alleen al het beste dat je kunt doen om welvaart, welzijn en het milieu te bevorderen. Hoeveel armen hebben niet kunnen ontsnappen aan de armoede in China, India en veel andere Aziatische landen – dankzij economische groei? Maar hoeveel armen in ontwikkelingslanden zijn er beter geworden van ontwikkelingshulp? Ergo: wie iets aan armoede wil doen, moet meer marktwerking en meer economische groei omarmen.

En dat geldt ook voor het milieu. Ten eerste moet daar niet doemdenkerig over worden gedaan. We moeten problemen serieus nemen, maar we mogen niet achter de onheilsprofeten aanlopen die het einde der tijden aankondigen. En belangrijker nog: juist in een samenleving die mensen wil laten groeien, die Nobelprijswinnaars wil voortbrengen, zullen innovatieve ideeën ontstaan die écht wat doen voor het milieu.

NEDERLAND MOET EEN agenda uitrollen om de strijd aan te gaan tegen middelmatigheid en vóór groei. De thema’s die in deze *Opinio* aan de orde komen, hebben voor mij in elk geval de volgende concrete betekenis:

— De overheid moet haar eerste en belangrijkste taak, namelijk het beschermen van haar burgers, veel beter en efficiënter uitvoeren. De overheid moet laten zien, in woord en daad, dat ze aan de kant staat van de mensen die ‘deugen’. Pas wanneer aan de huidige omvang en alomtegenwoordigheid van geweld een resoluut einde is gemaakt door de overheid, kunnen we, zoals Joop van Riessen doet, aan mensen vragen om als dappere burgers zelf op te treden.

— We moeten het integratievraagstuk oplossen. Niet door soft te zijn en niet door xenofobie te worden, maar door duidelijke eisen en grenzen te stellen en niet bang te zijn problemen te benoemen. Wie hier legaal is, Nederlands spreekt, zich aan de regels houdt en hard werkt, kan een uitstekend bestaan opbouwen. De waarden van de radicale Verlichting zoals Jonathan Israel die in een interview heeft getypeerd, zie ik als een kader van regels die iedere burger zich eigen moet maken. Met de islam hebben we in Nederland echter een geloof en cultuur binnengehaald die, in de (politieke) vertaling die sommige groepen daaraan geven, fundamenteel afwijkt van de kernwaarden van onze samenleving. Op dat punt mogen we ons niet aan religieuze gevoeligheden aanpassen.

Radicaal islamisme kun je overigens niet zomaar gelijkstellen met opvattingen van orthodoxe christenen, zoals Jonathan Israel doet. Als het werkelijk zo simpel was dat we radicale moslims maar moeten zien als equivalenten van conservatieve bisschoppen of bewoners van de Bible-belt, dan zou Theo van Gogh nog leven, zouden de Twin Towers nog overeind staan en was de discussie over onze inzet in Afghanistan snel klaar. — Er moet heel spoedig iets gebeuren aan de volstrekte verstopping van ons wegennet. Een goede infrastructuur bevordert groei en dynamiek, zo blijkt uit de bijdrage van Auke van der Woud, terwijl een verouderd wegennet alles laat vastlopen en ondernemers jaarlijks vele miljoenen kost. — We moeten investeren in goed onderwijs en onderzoek. Dat betekent vooral ook investeren in goede leerlingen en goede studenten, en niet alles willen afstemmen op de gemiddelde student. Kwaliteit moet een grotere rol gaan spelen dan kwantiteit.

— In de zorg en het onderwijs moet het vakmanschap worden hersteld. Een arts en een verpleger weten op grond van hun vakbekwaamheid meer van zieke mensen dan een ambtenaar. Dus weg met de protocollen en formulieren die goede mensen belemmeren om hun vak uit te oefenen op de manier waarvan zij weten dat die goed is.

— In moderne samenlevingen, en zeker in de grote steden, wordt de creatieve klasse steeds belangrijker. We moeten daarom zorgen voor een rijk en gevarieerd cultureel klimaat. Met Ronald de Leeuw van het Rijksmuseum ben ik van mening dat steden als Amsterdam zich minder moeten richten op plat toerisme in sjofele straten, en meer op het slechten van drempels die de toegang tot hogere cultuur belemmeren. Het cultureel klimaat is een sterk onderschatte drijfveer achter groei. In de strijd om toptalent betrekken veel bedrijven die factor steeds sterker in hun locatiekeuze. — *Last but not least*: de belastingen moeten omlaag. In Nederland werk je de helft van je leven voor de overheid. Ik heb veel respect voor ambtenaren, maar daar hebben we er al wel genoeg van. En ik ben er ten diepste van overtuigd dat een samenleving zelf veel beter en efficiënter met geld omgaat dan ministers, staatssecretarissen en ambtenaren.

Zo’n programma lijkt misschien niet te passen in de Nederlandse cultuur. Maar cultuur is niet statisch, en mensen zijn dat al helemaal niet. Ik proef bij iedereen die aan dit nummer een bijdrage heeft geleverd, de drang om tegen de dominante middelmaatscultuur van ons land in te gaan. Want hoe sterk de egaliserende krachten in Nederland ook altijd zijn geweest, er waren ook altijd mensen die, tegen de stroom in, bijzondere prestaties leverden – en daar ook waardering voor kregen. Aan die verhalen moeten we ons optrekken, strijdend tegen de terreur van de middelmatige gelijkheid.

Abonneer u nu – een half jaar voor de halve prijs € 25
SMS uw naam en adres naar: 06-22135362
of bel tijdens kantooruren: 020-5691192, buiten kantooruren: 020-5353480. Of via: www.opinio.nu